

Serie I

No. 7

ONZE KOLONIEN

ONDER REDACTIE VAN

R.A. VAN SANDICK C.I.

AFZ. N°s 0,40

SERIE ION^o 3,-

DENKBEELDEN DER INLANDERS VAN ONZEN
INDISCHEN ARCHIPEL OMTRENT HET ONTSTAAN
VAN ZIEKTEN, DOOR DR. J. P. KLEIWEG DE ZWAAN

HOLLANDIA-DRUKKERIJ BAARN

MG - C. r. II

MG. C. r. II

Opzeggingen van Abonnementen moeten plaats hebben vóór of direct na verschijning van No. 1 eener nieuwe serie. Na verschijning van No. 2 worden geen abonnementen meer afgeschreven.

Wij behouden ons het recht voor, over 't abonnementsgeld voor de loopende series onzer uitgaven te beschikken na verschijning van No. 5.

ONZE KOLONIEN

Een Serie Monographieën onder redactie van R. A. v. SANDICK c.i.

Per serie van 10 nrs. (bij intekening) f 3.—; afz. nrs. f 0.40

Een uitgave voor al degenen die straks misschien zonen of dochteren naar Indië zien vertrekken; die er verwanten hebben, of finantieele belangen; een uitgave in 't algemeen voor ieder Nederlander, die gevoelt dat er een band bestaat tusschen 't moederland en de overzeesche bezittingen.

In elk nr. (dat een afgerond geheel vormt) zal een bevoegd deskundige een brandend vraagstuk op koloniaal gebied behandelen of een aantrekkelijk exposé geven van een onderdeel der koloniale huishouding.

Reeds verscheen:

1. Mr. H. s' Jacob, **Nederlandsch-Indië en de Handel.**
2. R. Soetan Casajangan, **Indische toestanden gezien door een Inlander.**
3. A. H. J. G. Walbeehm, **Het leven van den Bestuursambtenaar in de Binnenlanden.**
4. Gerungan S. S. J. Ratu-Langie, **Serikat Islam.**
5. Dr. H. C. Prinsen Geerlig, **De Suikernijverheid in Ned.-Indië.**
6. F. Fokkens, **De afschaffing der laatste Heerendiensten op Java.**

Thans is compleet de Ie Serie der:

Groote Mystieken

Een reeks beschrijvingen door Dr. W. J. AALDERS

Per nr. f 0.40; per serie (6 nrs.) bij intek. f 2.—; compleet geb. f 2.50

I. Augustinus. — II. Ps. Dionysius Areopagita. — III. Bernard van Clairvaux. — IV. Eckehart. — V. Tauler. — VI. Ruusbroec

Tevens is opengesteld de intekening op de IIe Serie, handelend over de **Nieuwere Mystiek**, en wel in 't bijzonder over

I. Giordano Bruno. — II. Santa Teresa. — III. Jacob Böhme. — IV. Mad. de la Mothe-Guyon. — V. Terstegen. — VI. Novalis.

Bij intekening op de serie van 6 nrs. f 2.—; afz. nrs. f 0.40

No. I en II zijn thans verschenen.

01 2027 9260 UB AMSTERDAM

Systematisch Overzicht van de „Hollandia-Uitgaven”

(6e vervolg)

- || J. Stamperius, Over Kinderlectuur. f 0.40
- || A. J. Roozemeyer, Wat zullen wij en onze kinderen lezen? f 0.30
- || Dr. P. Bierens de Haan, Beginselen van Opvoeding. f 0.40
- || W. van Dam, Over de Onderlinge Verhouding van Opvoeders. f 0.40
- || Dr. C. G. N. de Vooys, Over de beginselen en de practijk van een nieuw Moedertaalonderwijs. f 0.40
- || Dr. J. H. Gunning Wzn., Oorspronkelijkheid en Navolging opvoedkundig beschouwd. f 0.40
- || Jan Ligthart, Vrijheid en Discipline in de Opvoeding. f 0.40
- || A. H. Gerhard, Begrijpen en Onthouden.
- || R. Casimir, Over Domheid. I. Schijnbare Domheid. f 0.40
- || R. Casimir, Over Domheid. II. Werkelijke Domheid. f 0.40
- || W. Jansen, Intellectualisme en Opvoeding. f 0.40
- || Jan Ligthart, Waar zijn en Waarheid spreken.
- || Egb. de Wijs-v. d. Mandele, Ouderliefde. f 0.40
- || R. Casimir, Godsdienstige Opvoeding. f 0.40
- || K. Geertsma, Godsdienstige Opvoeding. f 0.40
- || Dr. H. H. Meulenbelt, Hoe voeden wij onze kinderen Godsdienstig op? f 0.40
- || Godsdienstige Opvoeding. Pro: Prof. L. Lindenboom; Contra: F. Domela Nieuwenhuis. f 0.40
- || W. van Dam, Geestelijke Gezondheid. f 0.40
- || M. W. Maclaine Pont, Hoe spreken wij tot onze kinderen van de eeuwige dingen? f 0.30
- || C. J. van Paassen, Hoe tegemoet te komen aan onze kinderen, wanneer ze met vragen van twijfel tot ons komen? f 0.30

- || Christendom en Opvoeding, door Prof. A. Anema, Prof. H. Bavinck, Dr. A. Kuyper Jr., Dr. J. C. de Moor, Dr. P. A. E. Sillevius Smit, Prof. J. Woltjer. Goedk. uitgave f 0.80 ing.; f 1.30 geb.

Inhoud: Inleiding. Opvoeding in 't Huisgezin. Opvoeding door de School. Opvoeding door de Kerk. Opvoeding en Kunst. De Overheid en de Opvoeding.

- || Dr. M. C. van Mourik Broekman, Het streven naar onafhankelijk Zedelijk Onderwijs. f 0.40

- || Dr. N. Westendorp Boerma, Géén „Zedelijk Onderwijs"! f 0.40

F. Vraagstukken van Maatschappelijk-Zedelijken aard.

- || Käthe Sturmfels, Het Vrouwengevaar. Geautoriseerde vertaling door B. Nolthenius-Mertens. f 1.— ing.; f 1.40 geb.

Inhoud: Inleiding. Over het wezen der vrouw. Over de vrouwelijke zelfstandigheid. Over de grondslagen der Vrouwenbeweging. Het Feminisme in vroeger tijden. Het Feminisme als „Amerikanisme". De dames der sexueele ethiek. Het „sociale" Feminisme. Vrouwen in mannelijke beroepen. Feminisme, Jodendom en Sociaal-Democratie. De ongunstige financiële toestand. De oplossing van het Vrouwenvraagstuk. Slotwoord.

- || Dr. O. Henne am Rhijn, Prostitutie en Meisjeshandel. Nieuwe onthullingen uit het slavenleven van Blanke Vrouwen en Meisjes. Vertaald door W. A. Vroegop (Middernachtzending) en met een Woord Vooraf van Jhr. Mr. O. Q. v. Swinderen. f 0.40

- || Maatschappelijke Bestrijding der Tuberculose ten platte lande. Rapport der Commissie benoemd door het Hoofdbestuur der Z. H. Vereeniging „Het Groene Kruis". Geïllustr. f 0.25

- || Dr. H. Cannegieter Fzn. en Dr. D. Snoeck Henkemans, Aan onze Jonge Mannen. Verslag van een tweetal toespraken tot de leerlingen der hoogste klassen van Gymnasium en H. B. S. 5-j. c. Met een aanbevelend woord van A. de Vletter. f 0.25

- || Innovator, Is meer Sexueele vrijheid gewenscht? f 0.40

- || Geheelonthouding. Pro: Ds. A. W. van Wijk; Contra: arts G. Oosterbaan. f 0.40

- || A. J. Ort, Het Groene Gevaar (Absinth en Absinthisme). f 0.35

- || Vivisectie Pro: Dr. H. Struycken; Contra: Felix Ortt. f 0.40

W.S.

Denkbeelden der Inlanders van onzen Indischen Archipel omtrent het ontstaan van ziekten

DOOR

Dr. J. P. KLEIWEG DE ZWAAN

BAARN
HOLLANDIA-DRUKKERIJ
1914

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

In den laatsten tijd hebben reizigers, die met wetenschappelijk doel studiereizen ondernamen naar ver afgelegen, nog weinig bekende streken om daar land en volk te leeren kennen, meer en meer ook aan de geneeskunde der bewoners hun aandacht gewijd. Voorzoover dat betreft de bevolking van onzen Indischen Archipel, herinner ik meer in het bijzonder aan de belangrijke mededeelingen op dit gebied van mannen als VAN DER BURG, KOHLBRUGGE, ALBERT KRUYT, NIEUWENHUIS, DE SARASINS, SNOUCK HURGRONJE, VORDERMAN en WILKEN, om slechts enkele van hen met name aan te duiden. Zij allen begrepen, dat iemand, die zich een zuiver beeld wil eigen maken van den ontwikkelingsstaat, den cultuurtoestand onzer inlanders, het onderzoek hunner geneeskunde niet achterwege mag laten, daar toch ook deze een uitvloeisel is, eene uiting van de algemeene ontwikkeling, van de kennis en den gedachtengang dezer menschen. De studie hunner geneeskunde is van groote ethnologische beteekenis, omdat zij in hooge mate helpt bijdragen om in den gedachtengang van deze geestelijk zoover van ons afstaande en daarom vaak zoo moeilijk te begrijpen en te beoordeelen individuen door te dringen.

Zelf was ik op mijne beide reizen door onzen Oost in de gelegenheid meer speciaal bij de Minangkabau-Maleiers in Sumatra en bij de bewoners van het aan Sumatra's Westkust gelegen eiland Nias de geneeskunde te bestudeeren. Wanneer ik in deze verhandeling een en ander zal mededeelen en uiteenzetten omtrent de wijze, waarop de inlanders van onzen Oost ziekten ontstaan achten, dan zal dat in hoofdzaak zijn naar aanleiding der resultaten, door eigen onderzoek bij de beide genoemde stammen verkregen, waarbij ik echter telkens en

telkens in de gelegenheid zal zijn ook omtrent de geneeskunde van andere stammen in Indië mededeelingen te doen.

Evenals bij de meeste volken, die nog op betrekkelijk lagen trap van geestelijke ontwikkeling verkeerden, zoo staat ook bij de inlanders van onzen Archipel de geneeskunde in innigste betrekking tot hun godsdienst. Het zijn in de eerste instantie hoogere, bovennatuurlijke machten, die volgens hunne meening, hetzij op directe dan wel op indirecte wijze, ziekten bij de menschen veroorzaken.

Bij de Niassers wordt daartoe reeds hun opperste godheid, Lowalangi genaamd, in staat geoordeeld. „Het hangt van Lowalangi af” — aldus zeggen de Niassers — „of iemand gezond zal zijn of niet”.

Volgens eene legende zou Lowalangi eertijds op het nog woeste en onbewoonde eiland vier zijner zonen uit den hemel hebben doen nederdalen. Elk dezer zonen kreeg eene vrouw mede en verwekte bij deze talrijke nakomelingen, die de stamouders werden der tegenwoordige bevolking. Deze afstammelingen echter maakten zich schuldig aan allerlei zonden, vandaar dat Lowalangi hen niet meer voor waardig hield in zijn bovenaardsch verblijf te worden opgenomen. Om die menschen eene loutering te doen ondergaan, maakte Lowalangi hen ziek en deed hen sterven. Op deze wijze verklaren de Niassers het ontstaan en het eerste optreden van ziekten bij de menschen.

Eene andere godheid, die volgens de Niassers onder de menschen ziekten brengt, is Latoere. Naar de meening dezer inlanders zijn de menschen niets anders dan de varkens van Latoere. Als deze god een gast te dineeren noodigt, vangt hij een van zijn varkens, dat wil dus zeggen een mensch, teneinde zijn gast te onthalen. Mocht het den priester niet gelukken Latoere te bewegen zijn slachtoffer los te laten en naar een ander varken uit te zien, dan zal de ongelukkige ziek worden en moeten sterven.

In sommige streken van het eiland houden de bewoners lichtkevers en vuurvliegen voor vonken, die uit den hemel vallen, ten teeken, dat daar varkens, menschen dus, geslacht worden. Vandaar dat zij voor zulke diertjes een groote angst hebben, zij houden ze voor teekens, dat spoedig een der huisgenooten ziek zal worden en sterven.

Deze angst voor zulke diertjes kan men ook bij andere

stammen in onzen Oost constateeren, zij het dan ook dat de lieden, tot die stammen behoorend, eene andere verklaring daarvan geven. Wanneer vele vuurvliegen zich verzameld hebben op een boom in de nabijheid van een huis, gelooven de Toradja's in Celebes, dat zulks een voortteeken is, dat een der huisbewoners ziek zal worden en moet sterven, want die vuurvliegen worden geacht de zielen te zijn der gestorvenen, die een mensch komen halen.

Indien een vuurvlieg in iemands oor vliegt, zal zulk een mensch, volgens de opvatting der Javanen, ziek worden en sterven; de ziel van een afgestorvene heeft hem dan gehaald.

De Olo Ngadjoe in Borneo ziet in de vuurvlieg, die een huis in- en uitvliegt, een afgezent van de weerwolfgeesten, die komt zien, of hij iemand ziek kan maken.

Ook de inlanders van Angkola houden een vuurvlieg voor de ziel van een afgestorvene, die een mensch komt halen.

Bij de Bare'e-Toradja's in Midden-Celebes wordt een vuurvlieg aangemerkt als een verschijningsvorm der zielestof, zoowel van menschen als van dieren. Komt zulk een diertje 's avonds een huis binnengevlogen en verbrandt zij in de harsfakkel, die deze inboorlingen als lamp gebruiken, dan zal iemand in dat huis ziek worden en sterven, want zijn zielestof, in de gedaante van de vuurvlieg is verbrand. Indien echter de vlieg zich verbrandt in het haardvuur, dan is zij de zielestof van een hert of van een zwijn en zulk een dier zal dan spoedig door een der huisgenooten op de jacht worden buitgemaakt. —

Nog andere godheden, van lagere rang echter, kunnen volgens de Niassers ziekten doen ontstaan, zoo b.v. Baluwadano, eene onder de aarde levende godheid, die in tijden van zware zonden een boozen geest op de aarde zendt om de menschen door ziekten voor hunne zonden te doen boeten. Hier is het dus door bemiddeling eener andere macht, namelijk door een boozen geest, dus op indirecte wijze, dat de godheid ziekte veroorzaakt.

Zoo gelooven de inlanders van den Seranglao- en Gorang-Archipel, dat toean Allah soms de menschen voor hunne zonden straft, door een boozen geest op te dragen in het lichaam dier menschen binnen te dringen, tengevolge waarvan deze ziek worden.

Deze overtuiging, dat godheden in staat zijn op directe of indirecte wijze ziekten te veroorzaken bij de menschen, vindt men bij tal van stammen in Indië. Zoo kennen de Toradja de godheid Ngkai Mantande Songka, d.w.z. „de grootvader (heer), die de bevelen ontvangt”. Deze godheid zetelt in een huis, waarin de zielen der menschen aan touwtjes hangen. Op bevel van Pooë mPalaboeroe („heer kneder”, wat beteekent de godheid, die de menschen maakt) snijdt hij het touwtje van de een of andere ziel door en wanneer deze ziel dan naar beneden valt, zal het individu, aan wien die ziel toebehoort, ziek worden en succombeeren.

Pooë mPalaboeroe, de menschenmakende godheid, woont in een huis, waarvan de vloerlatten uit menschenvingers bestaan, de daksparren uit menschenribben enz. De god neemt van deze ingrediënten, als hij een mensch wil vervaardigen. In den regel echter straft deze godheid de menschen voor hunne zonden door een of ander plotseling ongeval. Wanneer de ure der bevalling nadert, maakt de aanstaande moeder zich ongerust, dat zij in woord of daad tegen de goede zede heeft gezondigd en dat Poeë mPalaboeroe dit op haar zal wreken, door haar in het kraambed te doen sterven. Door eene symbolische handeling, mantjela panga genaamd, waarbij een gevorkte grasstengel, een sirihvrucht en een pinagnoot worden vaneen gescheurd, meent men de straf der godheid te kunnen ontloopen. Men zegt dan daarbij „eerst wanneer de twee helften van dezen gevorkten grasstengel weer aan elkaar bevestigd zijn, zal deze zonde mij wederom aankleven”. —

Veel meer gevreesd echter door de Niassers dan de genoemde godheden zijn andere bovennatuurlijke machten, van nog lager rang. Dat zijn de booze geesten, de daemonen, door de Niassers beghoe genoemd. Aan alle kanten achten de Niassers zich omringd door zulke daemonen, die in staat worden geacht hun een ziekte op den hals te jagen. Die geesten bewonen de wouden en de bergen of wel zij huizen in den grond of in diepe hollen, echter ook in de rivier en in de zee houden de beghoe verblijf. In verschillende gedaanten kunnen zij zich aan de menschen vertoonen. Sommigen hunner hebben menschelijke gedaante, maar zijn dan in den regel veel grooter dan een mensch of bezitten een zwarte huid, terwijl de oogen boven op het hoofd zijn inge-

plant. Andere booze geesten doen zich voor als een of ander dier, als een karbouw, kat of als een bok.

Evenals de Niassers gelooven ook de Minangkabau-Maleiers, dat zoo'n geest zich plotseling onzichtbaar kan maken. Men kan dan tegen zoo'n geest aanloopen, zonder dat men er iets van merkt. Alleen het lichaamsdeel, dat met den geest in aanraking is gekomen, zal spoedig daarop ziek worden. Hoe kunnen nu die geesten bij menschen een ziekte doen ontstaan? Volgens de Niassers is het voor een boozen geest daartoe reeds voldoende, als hij een mensch of wel de schaduw van een mensch even aanraakt. De schaduw van een mensch is voor de Niassers, evenals voor vele inlanders in Indië, bijna gelijkwaardig aan den mensch zelf; dat blijkt reeds daaruit, dat de Niassers spreken van de ziel der schaduw, evenals van de ziel van een mensch.

Wanneer een Niasser in de rivier baadt, kan de beghoe nadaoja zijn schaduw grijpen; een malaria-aanval is daarvan het gevolg. Andere booze geesten, zooals de afocha, maken de menschen ziek, doordat zij hun schaduw opeten. De afocha kan echter ook met zijn armen in de lucht zwaaien; wanneer dan een mensch getroffen wordt door de luchtstroom, door dit zwaaien met de armen teweeggebracht, zal hij ziek worden.

Ook door de menschen hevig te doen schrikken, kunnen de beghu, b.v. de beghu salawa, iemand ongesteld doen worden. Als een mensch de gloeiende oogen van den beghu nassi ziet, zal hij van schrik ziek worden.

De beghu dibuna huist bij voorkeur ter plaatse waar zich een Niasser heeft opgehangen. Mocht iemand nu op zulk een plek komen, dan zal hij door schrik worden bevangen en ziek worden.

Andere booze geesten weer zijn in staat in het lichaam der menschen binnen te dringen en daarin veranderingen te doen optreden, waarvan ziekte het gevolg is. Zoo kan de beghu harimau in het lichaam van den mensch dringen en tegen diens hart aanstooten. Dit individu schrikt dan zoo hevig, dat hij waanzinnig wordt.

Verder gelooven de Niassers, dat er daemonen zijn, die de menschen werpen met asch, zand, steentjes of andere dergelijke ingrediënten. Op die wijze kan men eene huidziekte of wel de pokken krijgen. Soms werpen die booze

geesten ook wel de ziektekiemen zelf op de menschen.

Niet minder worden door de Niassers de geesten der afgestorvenen gevreesd. Deze zijn er op uit hunne nakomelingen ziek te maken en te doen sterven, teneinde hen ook in het doodenrijk te voeren. Vooral de geesten van gestorven kamponghoofden zijn daartoe bij machte. Dit verklaart, waarom de Niassers al het mogelijke doen om de geesten hunner dooden gunstig te stemmen; mochten zij aan die geesten te weinig eer bewijzen, dan zullen zij zich op hunne nakomelingen wreken door hen ziek te maken.

Niet alleen echter de geesten van gestorven menschen zijn volgens de Niassers daartoe in staat; diezelfde macht wordt ook aan de geesten van gestorven dieren toegekend. Toen in de woonplaats van den zendeling Thomas eene ernstige epidemie was uitgebroken, schreven de inlanders die toe aan den geest van zijn gestorven paard.

Eene zeer gaarne toegepaste methode der beghu om iemand ziek te maken bestaat daarin, dat zij iemand's zielestof ontrooven. De geest kan met die zielestof allerlei streken uithalen, welke zich dan weerspiegelen en openbaren in de vreemdsoortige handelingen van den patient. In het ergste geval eet de geest de zielestof van den ongelukkige op, in dat geval zal de zieke onherroepelijk moeten sterven. Om de zielestof aan den lijder terug te bezorgen, roept de priester de bela, de hem goedgezinde geesten op, om hem behulpzaam te zijn bij het opsporen der zielestof. Onder het slaan op den trommel bezweert de priester den boozen geest, die de zielestof heeft weggepakt, die terug te geven. Tevoren heeft de priester op den grond een schotel neergezet; ziet hij daarin een lichtstraal verschijnen, dan is dit voor den priester een teeken, dat de ziel is teruggekeerd. Hij sluit deze dan terstond op in een bamboekoker en geeft dezen aan den lijder.

In Noord-Nias zwaait de priester in zoo'n geval met de rechterhand een palmblad, terwijl hij met de linker den trommel bespeelt. Wanneer de priester de ziel van den lijder in de gedaante van een lichtkevertje op het palmblad ontdekt, vangt hij 't diertje snel en opent dan de hand boven 't hoofd of de borst van den lijder, opdat diens ziel weder in zijn lichaam kan binnendringen.

Aan dit ontrooven der ziel, als oorzaak van ziekte, wordt

door zeer veel stammen in onzen Oost geloofd. Zeer eigenaardig zijn dan vaak de middelen, die moeten aangewend worden om die zielestof terug te krijgen. Een enkel voorbeeld wil ik daarvan nog geven. GRAAFLAND deelt ons in zijn opstel „De Minahassa” van de Alfoeren het volgende mede: „Nu gaat men naar de aangeduide plaats (de plek, waarheen volgens de priesters de ziel van den patiënt getogen is) en neemt een paar sarongs met een kuiken en een kind mede, en is de ziekte hoogst bedenkelijk, dan ook nog een walian (priester). Deze plaats is gewoonlijk de tuin, een sagoweerboom, of de plek, waar de weg zich verdeelt. Daar koken zij wat rijst en het kuiken. Is dat gereed, dan noodigen zij de ziel, vriendelijk schreeuwend, uit, dikwijls ook met een geluid, alsof men jonge honden roept, toch zoo goed te willen zijn gebruik te maken van de lekkere gerechten. Dat duurt soms lang — vooral, indien het de ziel van een rijke is, want deze zielen zijn uiterst weerspanning. Zij noemen nu ook, om haar ontzag in te boezemen en ook om hulp te erlangen, de namen der goden, en als zij daarvan genoeg meenen genoemd te hebben, dan weten zij of bespeuren, dat de ziel in aantocht is. De walian zien haar. De beweging in het gras — of in het geheel niets — toont het hun duidelijk. De sarong is gereed; — geopend; — gesloten... De ziel is opgevangen en zit er voor goed in. De walian houdt haar vast; aan het eind of de opening der sarong leggen zij een blad — tawaan — en nu is zij voor goed bezorgd. Zij keeren nu naar huis. Het kind gaat vooruit en draagt een wokablad, opdat de ziel en de walian niet nat worden, als het bijgeval eens mocht beginnen te regenen. Daarop volgt de walian met de ziel en daarachter een andere walian, die gewapend is met een sagoe-sagoe, sabel en moemoe. Hiermede slaat hij rechts en links, opdat andere zielen of mogelijk eenige spijtige dæmonen de pas gepakte ziel niet weder medenemen. Als men thuis komt, slaat de walian met zijn sabel op de trap, ten teeken, dat de ziel er is en dat de zieke zich gereed zal houden om haar op te vangen. Nu klimt men naar boven, loopt onrustig en met haast naar den lijder, opent de sarong boven zijn hoofd en zegt met innige zelfvoldoening over het volbrachte werk: „Uwe ziel is terug”. Nu moet de zieke beter worden en zoo niet, dan is het een blijk, dat de ziel niet meer te houden was”.

Volgens de Niassers zijn er ook booze geesten, die uit iemand's lichaam of uit zijn schaduw bloed zuigen; ook daarvan moet ziekte het gevolg zijn. Of wel de beghoe's werpen ziektekiemen in het water; drinkt men van zulk water, dan zal men ziek worden. Op die wijze kan men een dysenterieaanval krijgen.

In Goenoeng Sahilan (Midden-Sumatra) deelden mij de inlanders mede, dat het meermalen gebeurt, dat menschen plotseling ziek werden en stierven en dat men dan op hun lichaam den afdruk eener hand had gevonden; dit zou de hand zijn van den boozen geest, die door zijn knijpen de ziekte had veroorzaakt. Ook de lijkenvlekken schreven deze inlanders toe aan het knijpen der booze geesten. Onstelpbare bloedingen worden door de Minangkabau-Maleiers toegeschreven aan booze geesten, die aan de wond zuigen. Zulke geesten hebben ook een voorliefde om bij pasgeboren kinderen het bloed uit te zuigen.

De Dajaks gelooven, dat booze geesten iemand ziek maken, doordat zij hem met onzichtbare speren verwonden; daarentegen bestaat bij de inlanders van den Babararchipel de overtuiging, dat de dæmonen bij iemand door den anus in het lichaam dringen en dan de ingewanden langzaam verslinden.

De opvatting dat ziekte het gevolg is van het ontrooven der zielestof door een boozen geest, werd door mij ook bij de Minangkabau-Maleiers geconstateerd. In sommige streken van Sumatra dragen daarom de kraamvrouwen een snoer om het lijf, opdat de ziel het lichaam niet kan verlaten.

Wanneer bij de Olo-Maanjan-Dajaks in Borneo iemand gaat lijden aan langdurige koorts of aan pleuritis en longontsteking, meenen de inlanders, dat de ziel van den patient door een boozen geest wordt gevangen gehouden en gekweld en wel omdat de patient vroeger dezen geest, wetend of onwetend, heeft beleedigd. Men moet dan trachten te weten te komen, welke geest de ziel heeft ontroofd en kan eerst dan met behulp eener zeer gecompliceerde ceremonie, miempo genaamd, er toe overgaan de zielestof terug te brengen.

Daartoe wordt de hulp ingeroepen van een medium, den wadian, die begint met de volgende voorbereidende maatregelen te treffen. In het groote woonvertrek van het huis wordt een mat neergelegd, waarover men een kalandja ibus,

een baldakijn van doek uitspant. Aan dit baldakijn worden kunstig ineengevlochten kokospalmbladen ter versiering opgehangen en verder plaatst men daaronder een groot bord, van messing vervaardigd. Op dit bord liggen twee matjes, die weer met verschillende soorten van rijst bedekt zijn en boven deze rijst heeft men een diepe porceleinen schotel, de perdjundjung geplaatst. In deze schotel bevindt zich een weinig rijst, een ei, een kaars, een sigaret, wat uitgekauwde betelbladen, een betelnoot, eenige bloemen, een spiegeltje en een fleschje met olie. Verder worden nog een paar groote trommels klaar gezet en tevens wordt gezorgd voor het noodige eten voor de talrijke belangstellenden, die de miempelechtigheid zullen bijwonen.

Met het invallen der duisternis trekt de wadian, de priester, zijn ambtskleed aan, terwijl hij aan beide armen twee zware ringen bevestigt, die bij het zwaaien zijner armen tegen elkaar aan gestooten worden. De wadian begint nu de ceremonie door een aantal fleschjes, met olie gevuld, bij den patient te plaatsen. Eenige der vele gasten slaan voortdurend op de trommels, terwijl de wadian zijne functie uitoefent. Deze blaast nu driemaal op de salompajan, zijn tooverfluit, en begint vervolgens een dans uit te voeren onder het opdreunen van tooverformulieren. Onder het dansen slaat de wadian telkens zijne armen tegen elkaar aan. Nadat hij aldus eenigen tijd heeft gedanst, neemt hij rust en beveelt een der aanwezigen de kaars in den schotel aan te steken. Hij neemt dan den schotel op en plaatst dien op zijn hoofd, waarna hij, met dien schotel op zijn hoofd, opnieuw begint te dansen, daarbij steeds meer en meer in staat van opwindung gerakend. Eenige malen zet hij den schotel van zijn hoofd af en smeert den zieke in met olie, terwijl hij hem tevens masseert. Dit gaat zoo voort gedurende de geheele nacht, eerst tegen den morgen leggen zich de wadian en de andere aanwezigen ter ruste. In zijne opwindung is de wadian te weten gekomen, welke geest de ziekte heeft veroorzaakt, hij heeft dat kunnen zien in het spiegeltje in den schotel.

Den volgenden dag maakt men nu van hout een ruw uitgesneden beeld, dat de ziekteveroorzakende geest moet voorstellen en verder nog eveneens van hout een aantal menschelijke figuren. Tegen den avond begint de wadian weder te trommelen en tracht hij opnieuw door te dansen

en door tooverformulen te reciteeren met de geesten contact te krijgen. Zoodra hem dit gelukt is, gaat hij met het houten beeld, waarin nu de geest, die de ziekte heeft veroorzaakt, is neergedaald, naar den patient toe om eene verzoening tot stand te brengen. Hij bestrijkt patient en beeld met dezelfde olie en spreekt nu tot het beeld, dat wil dus zeggen tot den boozen geest, dat hij niet meer vertoornd moet zijn en de ziel aan den zieke moet teruggeven. Daarbij belooft laatstgenoemde, dat hij den geest nimmer meer zal beleedigen, eventueel, wanneer het een diergeest is, die hem heeft ziek gemaakt, dat hij nooit zulk een dier zal opeten. Vervolgens verandert de wadian, naar hij zegt namelijk, de menschelijke figuren van hout in echte menschen, welke hij dan als plaatsvervangers voor den zieke den geest aanbiedt. Eindelijk moet nog het belangrijkste werk plaats hebben, namelijk het terughalen van de ziel. Reeds den voorafgaanden dag heeft de wadian het apparaat gereed gemaakt, dat daarvoor noodig is. Gewoonlijk is dit een klein houten bootje, dat horizontaal aan de deur der woning wordt opgehangen en waarin een brandend kaarsje is geplaatst. De wadian zet zich nu bij 't bootje neder en slingert het heen en weer onder het opdreunen zijner bezweringen. Het eerste 't beste insect, dat naar het licht toekomt, stelt de ziel voor en wordt door den wadian gegrepen. Hij doet het diertje in een flesch met olie en smeert dan deze olie op het hoofd van den lijder om aldus diens ziel in het lichaam terug te brengen. Vervolgens roert hij met zijn tooverfluit in de olie en neemt de fluit er weder uit; blijft de olie aan de fluit hangen, dan zal de patient genezen, wanneer echter de olie er af druppelt, moet hij sterven.

Na de miempo-ceremonie mag het huis van den zieke gedurende drie dagen niet door een vreemdeling betreden worden; een bundel rirong-bladen aan de deur der woning duidt aan, dat daarin zulk eene plechtigheid heeft plaats gevonden. Wanneer toch een vreemdeling in zulk een huis mocht zijn getreden binnen den genoemden termijn, dan moet hij een gulden boete betalen en een kip slachten. —

Behalve echter door den invloed van een boozen geest kan ook op andere wijzen iemands zielestof het lichaam verlaten, waarvan ziekte het gevolg zal zijn. Dit kan b.v. het geval zijn tengevolge van een hevigen schrik. Ook zouden

er bepaalde menschen zijn, die door hun toovermiddelen in staat zijn, van andere de zielestof weg te nemen, waardoor deze ziek zullen worden.

Bij de Bare'e-Toradja's zijn het vooral de boschgeesten, de bela, die ziekten bij de menschen veroorzaken. Weigert of vergeet iemand aan zoo'n geest hulde te brengen en te offeren, dan bezoekt hij den vermetele of nalatige met een of andere ziekte of eenig ongeval. Verder vreezen de Toradja vooral ook de geesten der gesneuvelden. Deze geesten blijven op aarde rondzwerven en eischen van de nakomelingen, dat zij wraak zullen nemen over hun dood. Verzuimen deze zulks te doen, dan worden zij door de geesten met een ziekte gestraft.

Naast en behalve de booze geesten zou er nog een andere categorie van wezens zijn, die de menschen ongesteld doen worden. De Minangkabau-Maleiers der Padangsche Bovenlanden gelooven, dat er individuen zijn, de z.g.n. palasieqs, die in staat zijn hoofd en ingewanden van het lichaam te scheiden, welke dan als zoodanig rondvliegen, trachtende andere menschen te benadeelen of ziek te maken. Het geloof aan deze heksen hangt samen met de leer van het onafhankelijk bestaan der ziel, immers deze heksen zijn wezens, die het vermogen bezitten hun ziel van het lichaam te scheiden en te doen rondwalen om andere menschen kwaad te doen.

De inlanders van Midden-Timor zijn van meening, dat iemand een heks (boean) is, wanneer hij wordt aangetroffen in een toestand van zóó vasten slaap, dat alle middelen om hem te wekken falen. Daaruit blijkt hun, dat de ziel of de zielen van zulk een individu diens lichaam heeft of hebben verlaten met het doel anderen eenig ongeluk of ziekte te bezorgen. Op de volgende wijze kan men dan nog nader te weten komen, of zoo iemand werkelijk een boean is. Men keert het lichaam van den bewusteloze om, zoodanig dat de voeten komen te liggen op de plaats waar het hoofd lag en omgekeerd het hoofd daar, waar de voeten lagen. Hiermede wordt het volgende bedoeld: De zielen hebben het lichaam door den anus verlaten en zullen er langs denzelfden weg weder binnen komen. Zij hebben het verlaten in de gedaante van een of ander dier, meestal als een rat, welke rat met zulk eene snelheid kan loopen, dat men noch

zijn vertrek uit, noch zijn terugkomst in het lichaam kan bemerken. Wanneer nu echter het lichaam op de aangegeven wijze is verlegd, dan zal de rat bij zijn terugkomst den anus niet zoo gauw weer terugvinden. Hij raakt den kluts kwijt en men heeft dan gelegenheid hem dood te slaan. Om iemand ziek te maken gaan de zielen van de boean 's nachts op de loer liggen bij het lichaam van het slachtoffer, dat de boean zich heeft uitgekozen. Zoodra dit individu in slaap valt en dus een deel van diens zielen diens lichaam verlaten heeft, worden deze door de ziel van de boean gegrepen en naar den boean gebracht. Indien de boean de gevangen zielen wenschte op te eten, verandert hij ze eerst in een karbouw, een geit of een varken, welke dieren echter in plaats van hunne gewone koppen menschelijke hoofden bezitten. Dit dier wordt dan geslacht en door den boean, gewoonlijk met zijne familieleden en vrienden opgegeten. Zoodra het dier geheel verorberd is, moet het individu, wiens zielen in dat beest veranderd waren, sterven; zoolang echter de naanloelik (d. i. de strot) van het dier niet geconsumeerd is, blijft het slachtoffer ziek, zonder evenwel het tijdelijke met het eeuwige te verwisselen.

Die heksen zijn er vaak ook op uit bij menschen bloed uit te zuigen en daardoor deze individuen ziek te maken, of wel zij ontrooven hun een of ander orgaan, bij voorkeur den lever.

Volgens de Barée-Toradja kan iemand eene ongesteldheid krijgen, doordat een heks hem den lever heeft ontstolen; om te genezen moet hij van een nieuwen lever worden voorzien. Er zijn echter slechts enkele menschen, die den patient kunnen genezen. Een kip wordt geslacht en de lever van dit dier op den hartkuil van den lijder met de nagels in kleine stukjes geknepen, waarna de geneeskundige er op blaast. Men onderstelt dan, dat de kippelever den verloren menschenlever heeft vervangen. Lieden, die deze kunst bijzonder goed verstaan, bewerkstelligen deze operatie op de volgende wijze: Zij nemen een groot blad van den een of anderen boom en geven in dit blad eene snede. Nu leggen zij dit blad op den hartkuil en veronderstellen, dat in den buik zelf eene snede is gegeven. Een kippenlever wordt nu door de snede onder het blad gestoken, daarna blaast de deskundige er met alle macht herhaaldelijk op. Plotseling

is dan de lever van de kip verdwenen, naar de Toradja meent, in het lichaam van den lijder.

In 't geval dat een Toradja vermoedt, dat een heks in aantocht is, vergenoegt hij zich met eenvoudig te roepen „doorns”; de heks zal dan wegluchten, uit vrees van de ingewanden aan de doorns te zullen verwonden. Andere inlanders daarentegen hangen tegen de heksen kruiden en bladeren of vruchten op, die voor de heksen weerzinwekkend worden geacht.

Nauw verwant aan het geloof in de heksen is dat in de weerwolven. Deze beide vormen worden dan ook bij de bewoners van onzen Indischen Archipel vaak met elkaar verward; beide zijn uitingen van het bij deze inlanders bestaand animisme, de zieleleer, en zijn afhankelijk van het geloof aan een zelfstandig optreden der zielestof. Volgens Prof. WILKEN is de lijkanthropos, de weerwolf, iemand, die in een wolf of met uitbreiding van de beteekenis van het woord, in eenig dier zich veranderen kan, juist gezegd, wiens ziel (ALBERT KRUYT spreekt hier van zielestof) het vermogen bezit, het lichaam tijdelijk te verlaten en in dat van een wolf of eenig ander dier over te gaan.

Deze weerwolven hebben dan de neiging om bij een mensch de ingewanden, speciaal den lever op te eten, waarvan ziekte en eventueel de dood het gevolg is. Men moet dit zoo opvatten, dat de weerwolf eigenlijk niet dit orgaan zelf, maar de zielestof, daarin bevat, opeet, zoodat het slachtoffer ziek wordt of sterft bij gebrek aan zielestof. Echter gelooven andere stammen in Indië, dat de weerwolf zich inderdaad met het lichaam zelf van het slachtoffer voedt, dus niet alleen met diens zielestof.

Ook bij de Minangkabau-Maleiers leerde ik het geloof aan de lycanthropie kennen, meer speciaal de verandering van den mensch in een tijger. Men vertelde mij, dat zulke tijgers, uit menschen ontstaan, veel gevaarlijker zijn dan andere tijgers. Men kan zich tegen de aanvallen dezer dieren beschermen door het dragen van een amulet, waarop aan toean ALLAH de bede geschreven staat, dat men op zijn weg niet door zulk een tijger moge aangerand worden. Sommige Minangkabauers zijn van meening, dat een lijkanthropos-tijger zich onderscheidt van een gewonen tijger door het bezit van gevijlde tanden — dit ten bewijze, dat hij uit

een mensch is ontstaan, gelijk immers ook de inlanders ge-
vijlde tanden hebben.

De Barée-Toradja gelooven, dat er menschen zijn, die iemand van zijn lijcanthropie kunnen genezen. Borst en buik van den weerwolf worden daartoe door den deskundige bestreken en geknepen, op dezelfde wijze als men te werk gaat, wanneer men een of ander behekst voorwerp, dat in iemands lichaam is gebracht, en waardoor zulk een persoon ziek is geworden, tracht te verwijderen. Verder moet de lijkanthrop een op bepaalde wijze toebereid medicijn gebruiken, waardoor hij zijn weerwolfschap zal uitbraken in den vorm van wurmen en slangetjes.

Wanneer het individu, wiens lever door een weerwolf is opgegeten, tot zichzelf is gekomen, is het hem, alsof hij uit den slaap is ontwaakt; hij weet niet meer, dat hem eenig leed is geschied en dus ook niet, wie dit heeft veroorzaakt. Tehuis gekomen, gevoelt hij zich spoedig onwel, hij wordt ziek en zal na weinige dagen overlijden.

De Todjoërs hebben een bijzonder middel om te weten te komen, of zij door een weerwolf ziek zijn gemaakt. Men laat den kranke de hand steken in den bamboekoker, waarin het zout wordt bewaard, welke koker pleegt te hangen aan het rek boven den haard. Is de ziekte niet door een weerwolf aangebracht, dan zal de zieke zwijgen, terwijl hij de hand in den koker steekt; in het andere geval zal hij tot bezinning komen en openbaren, wie zijn lever heeft opgegeten.

Naar aanleiding van de vermeende gewoonte der weerwolven om de lijkisten hunner slachtoffers te openen, hebben de Toradja's een middel bedacht om weerwolven op het spoor te komen. Wanneer iemand is gestorven, omtrent wien men een sterk vermoeden heeft, dat een weerwolf de oorzaak van zijn dood is, zoo wrijft men zijn lijk in met het sap van de steenvruchten van den suikerpalm en van de vruchten van den kamandeboom. Dit sap veroorzaakt bij aanraking met de huid een ondragelijken jeuk. Gebeurt het nu, dat iemand op den dag van de begrafenis veel last heeft van jeuk, dan is het zeker, dat hij de weerwolf is, die in den afgelopen nacht de lijkist heeft geopend.

Een ander middel om te weten te komen of iemand een weerwolf is, bestaat daarin, dat men hem den middelvinger even in kokende damarhars laat steken. Nadat de vinger

teruggetrokken is, laat men de hars hard en koud worden, waarna men die verwijderd. Blijkt de vinger niet verbrand te zijn, zoo is dit een zeker bewijs, dat de aangeklaagde geen weerwolf is. In het tegenovergestelde geval is de schuld bewezen en wordt de weerwolf naar een eenzame plek gebracht en daar doodgehakt.

Tegenwoordig verbiedt onze Regeering dergelijke rechtspraak en wreede praktijken ten strengste en gaat die zooveel mogelijk tegen. Eertijds kwamen die weerwolfsprocessen in Midden-Celebes echter zeer veelvuldig voor. ALBERT KRUYT vermeldt, dat alleen in de maand Februari van het jaar 1897 in het gebied van de Tongko-rivier vier terechtstellingen van weerwolven plaats vonden. De Toradja's beklagen zich echter dikwijls er over, dat ons Gouvernement nu de heksenprocessen verbiedt; zij kunnen maar niet begrijpen, hoe onze Regeering zulke wezens in bescherming wil nemen.

De Todjoër past bij het doodhakken van een weerwolf goed op, dat hij niet door diens bloed bespat wordt, want dan zou hij eveneens een lijkanthroop geworden zijn. Verder plaatst hij het afgeslagen hoofd van den weerwolf tegen de achterdeelen van het lijk, in de meening, dat hierdoor de ziel van den weerwolf niet kan herleven om als geest rond te dwalen en den menschen schade te berokkenen.

Een ander middel om heksen en weerwolven te verdrijven, is het noemen van hun naam. Dit middel is ook bij verschillende andere geesten van kracht. In een bezweringsformule der Maleiers van Malakka, om een ziektegeest uit te drijven, worden de namen van den geest, van diens vader, grootvader, moeder en grootmoeder genoemd. Dit gebruik hangt samen met de opvatting onzer inlanders, dat, als men iemand's naam kent, men ook macht over dit individu heeft gekregen. Dit maakt het duidelijk, waarom de Minangkabau-Maleiers in Midden-Sumatra zoo vaak bezwaar toonden mij hun naam op te geven. Van de Maleiers van Malakka schrijft NELSON ANNANDALE: „the man, who knows the true name or origin of any being, gains power thereby, which may be directed against that being”.

Ook deze voorstelling staat in verband met het animisme; er zou volgens de inlanders een nauwe betrekking bestaan tusschen den naam, welken een mensch draagt, en diens zielestof. Iemand's naam mag in sommige omstandigheden

niet genoemd worden, aangezien dan de zielestof van dien persoon zich begeven zal naar de plaats, waar de naam is uitgesproken. Daarvan kan ziekte of ander onheil het gevolg zijn.

Aan den naam wordt dus door onze Oostersche vrienden groote beteekenis toegekend. Wanneer bij de Rotinezen de bevalling eener vrouw heel moeilijk is en niet vordert, meent men, dat de oorzaak daarvan schuilt in het feit, dat men aan het kind, dat geboren moet worden, een naam heeft toegekend, welke den voorouders niet welgevallig is. Door een anderen naam voor het kind te kiezen, hoopt men dan de bevalling te kunnen bespoedigen.

Wanneer op Timor een kind voortdurend ziekelijk is, dan geeft men het een anderen naam, in de verwachting dat de booze geesten het dan niet meer herkennen en verder met rust zullen laten. Ook de Malciërs der Padangsche Benedenlanden zoeken bij ziekte vaak hun heil in naamsverandering, in de veronderstelling dat hun oorspronkelijke naam niet geschikt is — tida sarasi nama nja. Andere inlanders weer geven aan hun kinderen met opzet zeer leelijke namen, opdat de booze geesten van zulk een kind een afschuw zullen hebben en het niet zullen kwellen.

Daarentegen moeten de Minangkabau-Maleiers der Padangsche Bovenlanden vooral vermijden eene zwangere vrouw een scheldnaam toe te roepen, daar er dan alle kans bestaat, dat het kind, hetwelk geboren wordt, het uiterlijk zal hebben van datgene, wat door den scheldnaam wordt aangeduid.

Behalve de weerwolven en heksen zijn er volgens de opvatting onzer inlanders nog andere individuen, die door hun toovermacht of wel door giftmiddelen andere menschen ziek kunnen maken. Toovenarij speelt in de Indische pathologie een belangrijken rol en wel bij alle stammen in onzen Oost. Voorbeelden daarvan zijn dan ook in overvloed op te geven, ook wat betreft de beide stammen, die ik zelf meer in het bijzonder kon bestudeeren.

De Oost-Niassers b.v. deelden mij mede, dat er menschen zijn, die bij een ander een ziekte kunnen veroorzaken, genaamd marano, en wel doordat zij onder het uitspreken van hun tooverformule bepaalde fijngestampte bladeren (de bulu darah) onder zijn eten mengen. Het gevolg van deze bevoering zal zijn, dat het individu bloed gaat opgeven en

tenslotte sterft. Beenzweren (fanoroboëoe) kunnen zulke toovenaars bij iemand doen ontstaan, doordat zij de haren van een kat, van een muis en van een hond fijnsnijden, en met wat kokosnootolie vermengd in het eten van hun slachtoffer brengen.

De Minangkabau-Maleiers noemden mij als een bijzonder gevaarlijk toover- en giftmiddel het ramuan. Dit bestaat uit de haren eener rups, de snorharen van een tijger en van een kat, katjang miang (jeukpoeder van *Mucuna pruriens*), bamboehaartjes en de zeer korte haartjes op het voorhoofd van den mensch. Na fijngesneden en geroosterd te zijn worden deze ingrediënten bij het eten van het slachtoffer gemengd, onder het uitspreken eener bezweringsformule. De ongelukkige krijgt dan na eenigen tijd pijn in de borst, zijn ontlasting wordt bloederig, hij gaat bloed opgeven, zijn eetlust vermindert meer en meer en ten slotte bezwijkt de patient aan uitputting.

Bij de Minangkabauers bestaat ook de opvatting, dat er menschen zijn, die door betoovering in staat zijn bij anderen de sakit koeta (lepra) te veroorzaken. Daartoe nemen zij een stuk glas, dat stukgeslagen wordt en tot een fijn poeder wordt gewreven. Dit poeder wordt vermengd met lado djintan (Spaansche peper), met tjirit babi (de faeces van wilde zwijnen), roempoet tjirit babi (een grassoort die naar zwijnendrek stinkt — *pterosperrum saberifolium*), katjang miang en de haren van verschillende rupsen. Als het slachtoffer gaat baden, wordt ongemerkt wat van dit mengsel op zijn lendendoek gebracht; wanneer hij dan na het bad dezen doek omslaat, zal hij spoedig ziek worden en de sakit koeta krijgen.

Om iemand hevigen hoofdpijn te bezorgen, tracht de Minangkabauer wat hoofdhaar van hem te bemachtigen. Is dit gelukt, dan zoekt hij in de rivier een boomstam op, die half in 't water staat en door den snellen stroom heen en weer wordt bewogen. In dezen stam wordt een gat geboord en daarin het haar gestopt.

Hoofdpijn, gepaard gaande met koorts, kan de Minangkabauer ook bij iemand opwekken, indien het hem gelukt van zijn slachtoffer eenige haren en de afgesneden nagels van handen en voeten buit te maken. Met deze ingrediënten begeeft zich dan de toovenaar naar het woud, waar hij een boomtak opzoekt, die door het schuren tegen

een andere tak een klagend geluid doet hooren. In deze tak wordt een gat geboord, en daarin de haren en de nagels verstopt.

Ook deze betoovering hangt samen met de animistische voorstellingen onzer inlanders; de verschillende organen en daaronder ook de haren en nagels, evenals ook de verschillende secreta en excreta worden bezielde gedacht, zoodat met het ontnemen en betooveren van zulk een orgaan of stof ook de zielestof van den eigenaar ervan wordt getroffen. Vandaar dat de Niassers, als zij een of ander hunne wapenen of een kleedingstuk verkoopen, deze tevoren goed afwrijven, opdat geen zweet van hun lichaam daaraan blijve kleven en zoodoende het eigendom kan worden van dengene, aan wien zoo'n voorwerp is afgestaan.

De Niassers gelooven n.l. dat iemand, die zelfs maar het geringste van een ander's lichaam, in casu wat zweet, in bezit heeft gekregen, daarmede over dat individu algeheele macht heeft verworven. Het is het bij onze inlanders veelvuldig voorkomend principe van het „pars pro toto” — „het deel voor het geheel” — waarmede bedoeld wordt, dat een deel van het lichaam, hoe gering ook, in de plaats kan treden voor en gelijkwaardig is aan het geheele lichaam.

Zoo gelooft een Niasser ook, dat hij een trouwloos meisje ziek kan maken, als hij haar uitgekauwde sirihipruim, waaraan dus wat van haar speeksel kleeft, op bepaalde wijze behandelt of betoovert. Wanneer de bewoners van Midden-Nias een tocht naar een andere streek ondernemen, passen zij goed op, dat hun uitgekauwde sirihipruimen niet in handen vallen van iemand, behoorend tot een vreemden stam.

Na het medegedeelde kan men begrijpen, waarom het mij somwijlen de grootste moeite kostte van een Niasser voor anthropologisch onderzoek een haarlok te verkrijgen. Dergelijke experimenten kunnen het leven van den onderzoeker en den reiziger wel eens in gevaar brengen. Immers wanneer bij ongeluk zoo'n inlander, bij wien men een haarlok heeft afgeknipt, eens ziek mocht worden, zal hij zijn ziekte aan 't verlies van deze haarlok toeschrijven en zal zijn wraak niet uitblijven. Een Niasser, bij wien ik een paar hoofd-haren had afgeknipt, weigerde heen te gaan, indien ik hem niet deze haren terug gaf; het zou op een vechtpartij uitgelopen zijn, indien ik niet aan zijn wensch had voldaan.

Wil de Minangkabau-Maleier bij eene vrouw de bevalling bemoeilijken, dan neemt hij zeven harer hoofdharen en wikkelt die om een jonge pisangstam, onder het uitspreken zijner tooverformule. Een afgewezen Minangkabausche minnaar kan uit wraak bij het meisje op de volgende wijze eene aandoening der genitaliën doen ontstaan: hij neemt een oud kippenei, dat van buiten groen van kleur is, en als men er doorheen kijkt, er zwart uitziet. Vervolgens tracht hij een stukje van haar stondendoek te bemachtigen en begraaft dan beide ingrediënten in den grond, op een plaats, waar wat water opborrelt. Het gevolg dezer handeling zal zijn, dat het meisje gaat menstrueeren. Zoodra het ei echter in den bodem stuk gaat, zullen hare mensches stinkend worden en dientengevolge een genitaal lijden ontstaan. Deze betoo-vering noemt de Minangkabauer: mambusuakan parampoean.

Daar de verschillende organen, sekreta en excreta door de inlanders bezielde worden gedacht, kan het ons niet verwonderen, dat zij ook als therapeutische middelen worden aangewend. Het haar bv. wordt door verschillende inlanders in onzen Oost als medicament toegepast. De Kajan-Dajaks plegen het haar van een kort tevoren afgeslagen menschenhoofd, geroosterd en met sabangbladen (*cordyline spec.*) gemengd, toe te dienen bij verschillende aandoeningen, zooals bij epilepsie, bij braken, onmacht enz., en vooral bij die ziekten, die toegeschreven worden aan het ontwijken van de zielestof.

Wanneer de Javanen, Sumatranen of Makassaren vreezen, dat bij de bevalling de ziel het lichaam der barende zal verlaten, steekt men de vrouw hare hoofdharen in den mond. Indien bij de Minangkabau-Maleiers iemand door betoo-vering hoofdpijn of koorts heeft gekregen, neemt de doekoen de nagels van handen en voeten, verder eenige hoofdharen en een steel uit een bezem, legt dit alles boven een vuurtje en laat den patient de rook ervan inademen.

Een Minangkabausche jongeling kan de liefde van een meisje veroveren, door van alle nagels van handen en voeten wat af te schaven en dit schaafsel te mengen bij de sirihkalk van het meisje. Als zij dan hiermede een sirihpruimpje præpareert, zal zij op den jongen verliefd worden. Bij de Papua's steekt de knaap daartoe in een sigaret (een strooitje) een zijner hoofd-, oksel- en schaamharen en laat dan deze

sigaret door het meisje rooken. Het gewenschte gevolg zal niet uitblijven. Omgekeerd tracht weer het Minangkabausche meisje de liefde van een jongen voor zich te winnen door wat menstruaalbloed in zijn eten te mengen. In Goenoeng Sahilan, zoo vertelden mij de inlanders, gaat een jongeling aldus te werk: hij slikt een pinangnoot in en zoodra deze langs den natuurlijken weg weder voor den dag is gekomen, roostert hij de vrucht en wrijft die fijn en brengt dan heimelijk hiervan wat in het eten van het meisje.

Al deze methoden bedoelen dus, dat de jonge man of het meisje een deel van zijn of haar lichaam, en daarmede ook zielestof overbrengt op een ander. Op Saparua mogen zwangere vrouwen het hoofdhaar niet knippen, terwijl het op Ceram niet vergund wordt de nagels te korten. Waarschijnlijk ligt ook aan dit verbod ten grondslag de vrees, dat de vrouw daardoor zielestof zal verliezen.

Echter nog op andere wijze zijn bepaalde individuen, evenals ook sommige booze geesten, in staat de menschen ziek te maken, n.l. door fascinatie met hun blik, door hun boozen blik dus. Wanneer bij de Mentaweiers een vreemdeling in een huis komt, waar kinderen zijn, geeft de vader van het gezin of een der huisgenooten hem het sieraad, dat de kinderen in het haar dragen. Deze houdt dit voorwerp eenigen tijd in de handen en geeft het daarna weer terug. Op die manier worden de kinderen tegen de nadeelige gevolgen van den blik des vreemdelings beschut. Bij de Sassaks dragen de kleine meisjes amuletten om den hals, om zich te beschermen tegen den boozen blik der daemonen, die hen ziek willen maken.

Wordt bij de Minangkabau-Maleiers iemand's ziekte toegeschreven aan den boozen blik van eenig individu, dan besluit de doekoen „Kadja dua akan ula balie” d.w.z. de ziekte te doen overgaan op dengene, die haar veroorzaakt heeft. Daarvoor heeft hij noodig een djantuang pisang (als symbool van het menschelijk hart), zeven lidi gila (d.w.z. de ribben van kokosbladen, die ook bij windstilte in voortdurende trilling zijn), een witten stekel van het stekelvarken, evenzoo een stekel van een bepaalde visch, een harde bastvezel van de arenpalm en een schijfje gemaakt uit het voorhoofdsbeen van een mensch. In dit schijfje heeft men twee gaatjes geboord, waardoor een snoer zonder eind gaat, met behulp

waarvan aan het schijfje eene draaiende beweging kan worden gegeven. Met deze ingrediënten gaat de doekoen naar een afgelegen plek in het bosch, hij hangt daar de djantuang pisang op en ontsteekt daaronder een vuurtje. Terwijl hij het schijfje in draaiende beweging brengt, spreekt hij zijn bezweringsformule uit, waarbij hij de acht engelen, de vier getrouwen van den Profeet, de vier vorsten en de twee duivels aanroept hem te helpen om de ziekte te doen overgaan op dengene, door wien zij veroorzaakt is. Daarna slaat de doekoen op de djantuang pisang met de lidi en steekt er in met de stekels, terwijl hij tevens fijngekauwde peper, witte uien en sassafras op de djantuang spuwt. Deze stelt n.l. voor het hart van het individu, op wien de doekoen de ziekte wil overbrengen.

De Niassers zijn van meening, dat niet alleen de booze geesten (zooals de beghu nassi) en de menschen in staat zijn door hun blik tot ziekten aanleiding te geven, maar dat ook de dieren dat vermogen bezitten. Aan den controleur ENGELBERT SCHRÖDER, met wien ik eenigen tijd in Nias heb gewerkt, werd medegedeeld dat, toen in een kampong van Zuid-Nias het kind van het kamponghoofd ziek was geworden, deze ongesteldheid toegeschreven werd aan den blik van een karbouw. Ook gelooven de Niassers, dat zij een meisje op zich verliefd kunnen maken, als zij het voortdurend met hun blikken volgen.

Dat door vervloeking en verwensching iemand bij een ander eenig lijden kan doen ontstaan, hebben wij reeds opgemerkt. In eene Niassche legende wordt medegedeeld, dat Toeha boro zesolo eene verwensching over zijne dorpsgenooten had uitgesproken en dat toen uit de eheka wondrako (den geest der verwensching) de Teto-karaboom ontsproot, waarvan de vruchten op de aarde vielen, die ziekten, met name koorts, huidontsteking en buiklijden onder de menschen veroorzaakten.

Aan deze vrees voor verwensching moet ook voor een groot deel de aangeboren beleefdheid van den Toradja worden toegeschreven; hij is uiterst bang iemand te beledigen, want deze zou zich kunnen wreken door vervloeking.

Van eene ziekte, welke men toeschrijft aan de verwensching van een medemensch zegt men nadjeani ntaoe, d.w.z. „een

ander heeft hem kwaad gedaan". Een meisje, dat twee minnaars heeft gehad, van wie zij er één heeft gehuwd, lijdt aan vallende ziekte en men twijfelt er geen oogenblik aan, of zij heeft deze ziekte gekregen door eene vervloeking van den teleurgestelden minnaar. Iemand keert van een reis terug, en wordt ziek; dadelijk gaat hij bij zichzelf na, of hij eenige ontmoeting heeft gehad met iemand, van wien hij kan vermoeden, dat hij hem vervloekt heeft. Vooral eene zwangere vrouw wordt verondersteld in een toestand te verkeeren, waarin zij bijzonder vatbaar is om getroffen te worden door eene verwensching. Daarom moet zij in het bijzonder oppassen geen aanleiding te geven bij iemand toorn te verwekken. Hieruit is bij sommige stammen het verbod ontstaan voor zwangere vrouwen om het woord „baree" d.w.z. „neen" te gebruiken, opdat zij bij hare bevalling niet sterve. Vraagt men dus eene zwangere vrouw om tabak, gember of wat ook en kan zij dit niet missen, dan antwoordt zij: „sondo d.w.z. (ik heb) een heeleboel", waaruit de vrager begrijpt, dat zij het niet kan geven. Een weigering zou iemand licht ontstemmen en deze zou de zwangere vrouw daardoor kunnen vervloeken en ziek maken.

Volgens de Toradja zijn er ook menschen, die iemand ziek kunnen maken door hem eenig onzichtbaar gif in het lichaam te tooveren. Dit onzichtbare gif wordt door hen kantoe of doti genoemd. De beoefenaars dezer kunst hebben een of ander voorwerp, toempoe ngkantoe genaamd, waaraan zij hun kracht ontleenen. Wanneer de eigenaar erover heen strijkt, schudt dat voorwerp iets af, dat hij zich over de hand wrijft, waardoor een ieder, dien hij aanraakt, ziek wordt. Zulke lieden kunnen verder van allerlei voorwerpen tooverkruid maken, of zulk een voorwerp in het lichaam van een ander individu tooveren, tengevolge waarvan deze ongesteld wordt, b.v. kan hij een reepje bamboebast, waar hij een zijner hoofdharen om heeft gewikkeld, in diens lichaam tooveren. Het haar zal dan in het lichaam loslaten, de reep bamboe-bast ontspant zich en snijdt met zijn scherpe rand verschillende organen in het lichaam stuk. Acute pijn in de gewrichten, een stijve nek of schouder, buikpijn, de stekende pijnen van een opkomende steenpuist kunnen toegeschreven worden aan de aanwezigheid van eenig toover-voorwerp. De pijn kan alleen worden weggenomen door

verwijdering van 't vreemde lichaam, waartoe slechts sommige vrouwen in staat zouden zijn.

Ook de Minangkabau-Maleiers en Niassers achten somtijds ziekten ontstaan, doordat een vreemd lichaam in het organisme is getooverd.

Eene bijzondere groep van ziekten wordt door de inlanders van onzen Oost toegeschreven aan eenig onrecht of vergrijp, meer speciaal tegen de religieuze voorschriften en tegen de adat. Ook bij de Niassers leerde ik daarvan eenige voorbeelden kennen. Wij hebben reeds vermeld, hoe volgens deze inlanders ziekte het gevolg kan zijn van het feit, dat aan de nagedachtenis der voorouders niet de verschuldigde eer is bewezen. Wanneer een Niasser op de zwijnenjacht een aantal zwijnen heeft buitgemaakt, moeten deze volgens de adat naar een bepaalde plaats, *anunua* genaamd, worden gebracht en wel langs een weg, die om den kampong voert; daar moeten zij onder de lieden, die er aanspraak op hebben, worden verdeeld. Indien zulks wordt verzuimd, zullen de jagers gestraft worden met pijnen in de ledematen. Wil een Niasser een stuk varkensvleesch van het ééne huis naar het andere overbrengen, dan mag dat niet door de gewone opening, die toegang heeft tot het huis, aangereikt worden. Wie dit voorschrift niet volgt, moet daarvoor met een aanval van waanzin of eenige andere ziekte boeten.

Wanneer in Nias de familieleden van een gestorvene diens ziel van zijn graf hebben gehaald en in hunne woning overgebracht hebben, moeten zij gedurende vier dagen zich in een door matten afgesloten ruimte ophouden. Alleen als deze lieden hunne behoeften moeten doen, mogen zij die ruimte verlaten, maar moeten dan de oogen gesloten houden. Overtreding van dit gebod zal den schuldige eene heupontsteking bezorgen.

Een Niasser, die het plan heeft opgevat goud te smeden, moet, voordat hij daartoe overgaat, zijn dorpsgenooten op rijst, varkensvleesch en palmwijn onthalen en hun dan zijn voornemen bekend maken. Deze lieden hangen dan het goud op in een zakje aan een der voorouderbeelden en de priester deelt vervolgens aan de voorouders mede, wat uit het goud gemaakt zal worden. Mochten deze voorschriften niet worden nagekomen, dan zal een der huisgenooten van den goudsmid aan eene ernstige ziekte gaan lijden. Ook gelooven de

Niassers, dat zij met eenige ongesteldheid gestraft zullen worden, indien zij een werk beginnen, een feest organiseeren, of een reis ondernemen op een dag, die daarvoor als ongunstig staat aangeschreven.

Zoo kan men ook de pokken krijgen, of waanzinnig worden ten gevolge van het feit, dat men gebruik heeft gemaakt van valsche maten of gewichten.

Voor al echter gedurende de zwangerschap eener vrouw moeten de aanstaande ouders zich houden aan de voor dien tijd geldende voorschriften. Doen zij dat niet, dan zal het kind, dat geboren wordt, later door een of andere ziekte worden getroffen. Wij zullen daarvan zoo dadelijk, zoowel bij de bewoners van Nias als bij verschillende andere inlanders, voorbeelden leeren kennen.

Ook door ongehoorzaamheid tegenover een persoon, aan wien men gehoorzaamheid verschuldigd is, kan ziekte worden veroorzaakt, bv. als een knaap brutaal is geweest tegen zijn ouders, kan hij daarvoor met een ziekte moeten boeten.

Volgens de Minangkabau-Maleiers kan de bevalling eener vrouw moeilijkheden ondervinden, doordat de vrouw brutaal is geweest tegen haar man. In dat geval moet de lendendoek van den echtgenoot in water worden uitgeknepen en geeft men dit water aan de vrouw te drinken. Eene dergelijke opvatting vindt men ook bij de Karo-Bataks in Sumatra, volgens welke een huwelijk kinderloos kan blijven, wanneer de vrouw tegen een der bloedverwanten van haar echtgenoot in een of ander tekort is geschoten. Bij de Atjehers bestaat evenzoo de overtuiging, dat de bevalling bezwaren zal ondervinden, indien een vrouw tegenover haar man ongehoorzaam is geweest. Zij moet dan alles opbiechten, wat zij tegenover hem heeft misdreven, en alleen als de man haar vergiffenis wil schenken, bestaat er kans, dat de verlossing nog goed zal afloopen. In de naburige Gajolanden (Noord-Sumatra) worden stoornissen van den partus door de inlanders eveneens vaak toegeschreven aan bekende of onbekende fouten, die de vrouw tegenover haar echtgenoot heeft begaan. De vrouw is dan toelahan, d. w. z. in den toestand van iemand, die tegenover dezulken, aan wie zij eerbied verschuldigd is, te kort is geschoten. De inlanders geven haar dan water te drinken, waarin de man zijn voeten heeft gewasschen of wel

zij smeekt hem met een sembah vergiffenis voor het misdrevene.

De Toradja's in Celebes kennen insgelijks ziekten, die het gevolg zijn van den wraak der geesten voor een of ander vergriep tegen de adat. Wanneer bv. vreemdelingen eten in den tempel (lobo) gedurende een tijd, waarin dat niet is geoorloofd, zullen de lobogeesten hiervoor een der dorpelingen oogenblikkelijk ziek maken en doen sterven. Meermalen is voor zulk een plotseling sterfgeval geen vergriep tegen de adat op te sporen; dan gelooft men, dat in het geheim tegen de adat is gezondigd. Maar kan men vreemdelingen van eenige schuld in dezen overtuigen, dan worden zij beboet tot het afstaan van één tot vier buffels, al naardat de overledene een vrije of een slaaf is.

Andere ziekten weer schrijven deze inlanders toe aan het zich niet houden aan eene verwensching of afzwering. Wanneer iemand bijvoorbeeld zijn broeder als zoodanig heeft afgezworen en hij liefkoost daarna het kind van dien broeder, dan zal dit kind door de geesten ziek worden gemaakt.

De Parigiërs en Saoesoeërs mogen geen vleesch van witte buffels eten. Houden zij zich niet aan dit gebod, dan worden zij gestraft en krijgen witte plekken op hun lichaam, de onmiskenbare teekens van lepra in den ergsten graad.

Vele Niassers verbieden hunne kinderen van het kinnebak van het varken te eten, omdat zij daardoor later, als de tanden gevild worden, een pijnlijke opzwellings van het tandvleesch zullen krijgen. Sommige stammen moeten zich onthouden van het gebruik van garnalen, omdat deze dieren de kinderen van geesten voorstellen. Wordt deze verbodsbepaling niet in acht genomen, dan zal ziekte daarvan het gevolg zijn.

Gelijk reeds is gezegd, gelden zulke verbodsbepalingen vooral ten tijde der graviditeit en wel zoowel voor de zwangere zelf als voor haar echtgenoot. Overtreding van zulk een gebod zal een moeilijke bevalling of ziekte van het kind, dat geboren wordt, ten gevolge hebben. Zoo mogen op Nias een zwangere vrouw en ook haar echtgenoot geen kip den nek afsnijden, omdat hun kind dan later aan pijnen in den keel zal lijden. Evenzoo moeten zij in dien tijd vermijden aan een blaasbalg te trekken, want daardoor zou het kind later de hoestziekte krijgen. Op de ladang mag gedurende de

zwangerschap niet gebrand worden, want deze handeling bezorgt het kind eene huidaandoening; evenmin is het geoorloofd lasten op den rug te dragen, ten gevolge waarvan het kind eene buikziekte kan krijgen. Er mag geen toewak (palmsap) verzameld worden, wil men voorkomen, dat het kind, hetwelk geboren wordt, aan enuresis nocturna gaat lijden, d.w.z. 's nachts de urine laat loopen.

Het Minangkabausche echtpaar doodt tijdens de graviditeit der vrouw geen slang, omdat zij gelooven, dat daardoor hun kind lam ter wereld komt. De Amboneesche aanstaande moeder mag geen visschen op de koraalriffen vangen, want dan zou het kind scheel geboren worden, daar de moeder tijdens het visschen telkens rechts en links moest kijken.

Eene Dajaksche zwangere mag geen steenen dragen, want dit doet haar kind lam ter wereld komen.

Wanneer eene Mentawesche grávida een nieuwen heupdoek wil aandoen, moet zij den ouden netjes uitgespannen op den grond neerleggen; vergeet zij dit voorschrift, dan zal zij van een misvormd en krom kind bevallen.

Op Sawoe moet eene zwangere vrouw alles vermijden te gebruiken, wat scherp smaakt, opdat het kind geen afschilferende huid zal krijgen. Zoo is het den Tontemboan in de Minahassa verboden gedurende dien tijd zwart aangebrande rijstkorrels uit een pan te nuttigen, daar het kind dientengevolge met een dikke wondkorst op het hoofd geboren wordt.

Sommige Dajaksche stammen in Borneo willen een maand vóór de bevalling geen vuur aansteken of naderen, daar het kind daardoor bij de geboorte vlekken op de huid zal vertoonen; eveneens is het den ouders dan verboden vruchten te eten, want dan zou het kind een ingewandsziekte krijgen; zij mogen geen gaten boren, omdat het kind daardoor blind geboren wordt. Er mag geen olie worden uitgedoten, want dat bezorgt het kind later eene oorontsteking, zij mogen geen bananen planten, omdat het kind dan met een waterhoofd ter wereld komt.

Uit het eit, dat zoowel vóór als na de bevalling de echtgenoot der vrouw geheel of gedeeltelijk dezelfde voorschriften in acht moet nemen en zich aan dezelfde verbodsbepalingen moet onderwerpen als de vrouw zelve, kan men opmaken dat de couvade, het mannenkraambed, bij vele inlanders in onzen Archipel, zij het dan ook vaak in rudimentairen vorm, voorkomt.

Echter behalve door het feit, dat de aanstaande ouders gedurende de zwangerschap der vrouw iets gedaan hebben, wat hun in dien tijd verboden is, kan een kind volgens de meening veler inlanders van hunne ouders door directe overerving eene ziekte krijgen. Zoo vertelden mij de Minangkabau-Maleiers te Goenoeng-Sahilan, dat elephantiasis eene hereditaire ziekte is, terwijl volgens de inlanders te Soengai Batang schurft en lepra van de ouders worden overgeërfd. De Minangkabauers trouwen niet gaarne met iemand uit eene familie, waarin zulke voor erfelijk gehouden ziekten voorkomen, evenmin als met iemand uit eene familie, waarin palasi zijn opgetreden. De palasi is een vampyr, die bij kinderen bloed uitzuigt, of zich voedt van de kinderen, die door eene langdurige uitputtende ziekte zijn te gronde gegaan.

In sommige streken van Midden-Sumatra pleegt men daarom de graven van jonge kinderen met doornen te bedekken, om te verhinderen dat 's nachts de palasi met een lidi anau (rib van een suikerpalmblad) op het graf kloppen en het doode kind in het leven terug roepen. Wanneer dit een palasi gelukt, mest hij het kind vet en slacht het daarna; hij zuigt dan het bloed uit en eet het vleesch van het kind op, terwijl het skelet fijn gemaakt wordt en door den palasi in de koffie wordt gemengd. Deze eigenschappen van een palasi gaan op zijn nakomelingen over, vandaar dat een Minangkabauer niet gaarne met een afstammeling van zulk een wezen wil huwen.

Ook gelooven de inlanders, dat door directe besmetting een ziekte van den eenen mensch op den ander kan overgaan. Zoo houden de Niassers bepaalde huidziekten, zooals de fo beunie en de beluwa, en eveneens pokken en lepra voor besmettelijk. De pokkenlijders werden vroeger door de Niassers ergens midden in het bosch gebracht, waar zij alleen verpleegd mochten worden door lieden, die de ziekte reeds hadden doorstaan. Na eventueele genezing der lijders werden dan de hut en de kleeren, die de patient had gedragen, verbrand, opdat de diertjes (oelar oelar), die de ziekte veroorzaken, niet van den lijder op andere menschen konden overgaan en deze eveneens ziek maken. In vroeger tijd plachten de inlanders van Midden-Sumatra, als er zich een geval van pokken onder hen voordeed, op de vlucht te gaan

en de streek te verlaten, waarbij dan de aangetaste eenvoudig aan zijn lot werd overgelaten. Deze methode wordt ook nu nog door de Koeboes, de wilde boschstammen, die in de oerwouden van het Djambische ten deele nog een zwervend leven leiden, toegepast. Volgens WINTER zouden sommige dier stammen in hun vlucht op eene bijzondere wijze te werk gaan; zij vluchten eerst een eindweegs op den grond, dan klauteren zij in de boomen en slingeren zich van tak tot tak, van boom tot boom, om na eenigen tijd weer uit de boomen voor den dag te komen en verder op den bodem te ontvliesen. Het doel hiervan moet zijn den boozen geest op een dwaalspoor te brengen, hem te verschalken en zoo-doende aan zijne aanrandingen te ontkomen; ook deze Koeboes laten de aangetasten aan hun lot over en een ellendigen dood sterven.

Omtrent de lepra in Atjeh wordt door JACOBS het volgende medegedeeld: „Vóór onze komst op Atjeh onder het sultanaat, werd ieder, die de kenteekenen van lepra vertoonde, onverbiddelijk uit de Atjehsche maatschappij verstooten. Zij werden van uit deze streken naar de kampong Yer Seoem (warme bron) verbannen. Deze kampong is bekend door hare zwavelhoudende heetwaterbronnen, waarin de leprozen genezing trachten te vinden. Zij is nog steeds de verbanningsplaats voor lepralijders, die van heinde en ver derwaarts worden gezonden. Als een lepralijder ontdekt wordt, voert men hem zonder vorm van proces te bestemder plaatse. Het is hem toegestaan al zijne roerende goederen mede te nemen, zijne onroerende goederen vervallen aan zijne naaste erfgenamen, evenals of hij overleden ware. Zijne vrouw is dan wettig van hem gescheiden en kan hertrouwen, terwijl hijzelf in het ballingsoord een ander huwelijk met eene lotgenootte kan aangaan. Het is daar eene geheel geïsoleerde maatschappij, die zoo goed als geen contact heeft met de buitenwereld. Dat men op Atjeh vast gelooft aan de besmettelijkheid dezer ziekte, bewijst ook het feit, dat men hier zelfs geen eieren zal koopen van iemand, die ze uit de omstreken van Yer Seoem heeft aangevoerd”.

De Barée-Toradja meenen, dat lepralijders een bijzonder soort vlooien bij zich hebben, die de gewoonte bezitten niet stroomafwaarts, maar stroomopwaarts te gaan. Wanneer zoo'n inlander een lepralijder ziet baden, gaat hij altijd

stroomafwaarts van dezen te water. Men zegt ook, dat als iemand gaat zitten op de plek, waar een lepralijder heeft gezeten, hij de ziekte moet krijgen. Is de patient overleden, dan graaft men onder de hut, waarin hij heeft geleefd, een kuil, vervolgens worden de bindsels van de vloermatten doorgehakt, zoodat de doode met vloer en al in den kuil valt; niemand waagt het, 't lijk aan te raken.

Eene afzonderlijke groep van ziekten wordt in Indië door de inlanders toegeschreven aan de werking en den invloed van dieren. De Minangkabau-Maleiers b.v. zijn van oordeel, dat verschillende huidziekten, in het bijzonder de schurft, veroorzaakt worden door een klein, wit diertje, de koeman, dat onder de huid kan dringen. Ook huidzweren, vooral die aan de beenen, komen door dat diertje tot ontwikkeling; het kruipt tusschen de huid en de spieren in, veroorzaakt jeuk en brengt daardoor den mensch ertoe de huid open te krabben. De bewoners van West-Nias gelooven, dat de pokken ook ontstaan door eene huidmade, toeenge genaamd, die in de huid is gedrongen.

Vooral echter zijn het de wurmen, die, doordat zij in het lichaam van den mensch binnendringen en daarin veranderingen doen ontstaan, tot ziekten aanleiding geven. De stoornissen, door zulke wurmen teweeggebracht, worden in hoofdzaak toegeschreven aan de bewegingen van het dier in het menschelijk organisme. Elk mensch zou, volgens de meening der Maleiers van de Padangsche Benedenlanden, in den buik een bandwurm (de galang-galang raja) huisvesten. Sterft dit dier, dan zal ook zijn gastheer moeten omkomen. In den regel geeft zoo'n wurm niet tot bezwaren aanleiding, echter als men slechte of onreine spijsen gebruikt, wordt het dier boos en begint zich te bewegen, waarvan ziekte het gevolg is. Misselijkheid, braken, diarrhee, dysenterie en cholera worden door deze inlanders aan den invloed dier wurmen toegeschreven.

De Minangkabau-Maleiers der Padangsche Bovenlanden zijn overtuigd, dat deze wurmen zich op bevel van Mohammed in den buik der menschen hebben gevestigd.

Sommige ethnologen zijn van meening, dat oorspronkelijk die wurmen door de inboorlingen voor booze geesten zijn gehouden, die in de gedaante van zulk een dier in het lichaam van den mensch zijn gedrongen. Waarschijnlijk

echter is deze opvatting eene secundaire en moet men aannemen, dat ab origine die ingedrongen dieren wel degelijk als zoodanig als de oorzaak van ziekten zijn opgevat, terwijl eerst in later tijd, toen theurgische voorstellingen meer en meer op den voorgrond traden, in die verschillende dieren de incarnatie van booze geesten is gezien. Dit is ook de voorstelling, die HOFSCHLAEGER omtrent dezen ontwikkelingsgang voorstaat: „Der Einfluss der Insekten — hetzelfde geldt mijns inziens ook voor de andere dieren — auf die frühe Menschheitsgeschichte ist kaum hoch genug zu veranschlagen; er lässt sich nur mit den Einwirkungen der Elementarmächte vergleichen, von denen er sogar noch eine grössere Stetigkeit voraus hat. Ueberall wo sich immer der primitive Mensch aufhielt, war er gleich den Tieren der Wildniss von Insekten umgeben, verfolgt und gequält. Kein Wunder, dass sich auch auf dem Gebiete der geistigen Kultur das naturgeschichtliche Wissen über Insekten niedergeschlagen hat, das sich im parasitären Dämonismus widerspiegelt, der in den Krankheitsvorstellungen des animistischen Zeitalters einen breiten Raum beansprucht... Das Verständniss für die Entstehungsweise und den genetischen Zusammenhang der primitiven Heilmethoden wird wesentlich erleichtert durch die Annahme eines präanimistischen Zeitalters”.

Gelijk wij reeds mededeelden, houden de Maleiers der Padangsche Benedenlanden wurmen voor de oorzaak van de cholera. Eene eigenaardige opvatting omtrent het ontstaan dezer ziekte leeren wij bij de Atjehers kennen. Deze inlanders gelooven, dat de cholera het gevolg is van de gevechten, welke de djen's (djinn's) met elkander leveren. De djinn's zijn wezens, die zich in allerlei gedaanten vertoonen en zich ook onzichtbaar kunnen maken; zij leven zoowel in de lucht als onder de aarde en in het water. Evenals de menschen worden deze djinn's onderscheiden in Mohammedanen en ongelooovigen. Deze beide partijen nu zijn in voortdurenden krijg met elkaar, de heilige oorlog om het geloof wordt ook door deze geesten gevoerd, Door de ongelooovige djinn's achtervolgd, zoeken de Mohammedaansche vaak hun toevlucht bij de menschen en wanneer de eerstgenoemde dan hun onzichtbare pijlen afschieten, treffen zij niet zelden in plaats van hun vijand een mensch, tengevolge waarvan deze de cholera krijgt.

De Minangkabau-Maleiers schrijven ook onvruchtbaarheid der vrouwen vaak toe aan de aanwezigheid van een worm in haar lichaam. Dit dier, de pakarro makan anak, houdt verblijf in de baarmoeder der vrouw en pleegt, zoodra de vrucht zich heeft gevormd, deze op te eten. Het zou eene ongeneeslijke aandoening zijn, daar het niet mogelijk is dezen worm uit het lichaam der vrouw te verwijderen. Ook in Goenoeng Sahilan vertelden mij de inlanders, dat bij vrouwen een dier, de kepa linau (= kapal linjau?) de oorzaak kan zijn van steriliteit. Genoemd dier wordt in staat geacht het saamgeronnen mannelijk en vrouwelijk sperma te verslinden, zoodat de vrucht niet tot ontwikkeling kan komen. Het bevindt zich in den buik op eene plaats tusschen den navel en het schaambeen gelegen, en is mij beschreven als een rond organisme, dat er uitziet als gestold bloed. Eene analoge verklaring van de onvruchtbaarheid eener vrouw leerde ik bij de Niassers kennen.

Een dier kan, zooals wij reeds hebben vernomen, volgens de opvatting onzer inlanders ook de verschijningsvorm van iemand's zielestof zijn. Wanneer dan zulk een dier eenig leed overkomt, zal het individu, waarvan de zielestof in dat dier is geïncarneerd, moeten sterven. Zoo kan b.v. een vuurvlieg de verschijningsvorm zijn van iemand's zielestof; wordt zoo'n dier gedood of gekweld, dan zal de mensch, wiens zielestof zich als dit dier voordoet, ziek worden, eventueel ook sterven. ALBERT KRUYT vertelt, hoe hij in Celebes eens bij het waterscheppen een regenworm ving. Toen hij de inlanders naar den naam van het dier vroeg, toonden zij op het zien van dit diertje hevigen schrik. Zij zeiden, dat hij de zielestof van een mensch had gevangen en nu zou de eigenaar daarvan succumbéeren.

Ook zou een dier de ziel kunnen bevatten van een afgestorven bloedverwant en als zoodanig vereerd moeten worden. Verzuimt men dat te doen, dan kan ziekte daarvan het gevolg zijn.

Zoo mogen b.v. de Sibajaks geen witte kippen eten, omdat in deze dieren zich de zielen hunner grootouders bevinden; overtreding van dit verbod zal tot een ernstig buiklijden aanleiding geven.

Hagedissen kunnen ziekten veroorzaken, doordat zij de incarnatie zijn van de zielen van personen, voor wie de gebruikelijke

lijkplechtigheden niet hebben plaats gehad. Die hagedissen trachten in iemand's lichaam binnen te dringen en knagen dan aan diens ingewanden, tengevolge waarvan de ongelukkige ernstig ongesteld wordt.

De Javanen kennen eene buikziekte, die zij toeschrijven aan de aanwezigheid van een slang in hun lichaam. Tegen deze ziekte laten zij den patient gebruiken een aftreksel van de huid eener slang. Men verklaart deze therapie aldus: De slang, die reeds in het lichaam zich bevindt, staat niet toe, dat er nog een andere slang bijkomt en verlaat daarom schielijk het lichaam.

De Niassers beweren, dat zoo zij in aanraking komen met den aardaal, het lichaam opzwellt; in zoo'n geval is het eenige middel, dat genezing kan brengen, de asch van zulk een aal, waarmede de opgezwollen plek moet worden ingewreven. Indien eenig lichaamsdeel opgezwollen is door de aanraking met een klapperrups (tambilaha) wordt dat deel ter genezing ingewreven met de uitwerpselen van dit diertje.

Door Zuid-Niassers werd mij eene huidaandoening genoemd, de si tabe luse, waarbij zich schubben op de huid vormen. Deze ziekte ontstaat bij iemand, wiens moeder tijdens hare graviditeit of wel haar echtgenoot geschubde visch of vruchten, die stekels bezitten, heeft gegeten. Bij deze ziekte beveelt de priester een geschubde visch te verbranden; met de asch, aangelengd met water, moeten de zieke huiddeelen worden ingewreven.

Deze voorstelling, dat men de aandoening, veroorzaakt door een of ander dier, kan bestrijden door dat zelfde dier of door een orgaan, sekreet of exkreet van dat dier, vindt men nog bij tal van andere stammen in onzen Oost. De bewoners van Oostelijk Nias deelden mij mede, dat als iemand door een slang is gebeten, men moet trachten zoo mogelijk hetzelfde dier, dat gebeten heeft, of indien dat niet gelukt, een andere slang te vangen. Dit dier wordt dan gedood en de beetwond ingewreven met de hersenen der slang. Dezelfde therapie constateerde ik ook bij de Minangkabau-Maleiers. Deze geneeswijze berust op het principe, dat WILHELM WUNDT bij primitieve volken heeft geformuleerd als het „Zauber gegen Zauber", hetwelk volgens WUNDT tenslotte steeds weer zou terugvoeren tot het „Seele gegen Seele". „So lange die Krankheit" — schrijft WUNDT — „als die Wirkung irgend

eines Zaubers angesehen wird, besteht naturgemäss der einzige Weg ihrer möglichen Beseitigung in der Anwendung eines Gegenzaubers, und dieser kann wieder nur in der Anwendung derselben oder ähnlicher magischer Mittel bestehen, wie sie auch als Ursachen der Krankheit selbst angesehen werden... Der Grundsatz der magischen Medizin von ihren Anfängen an bis zu ihren späten Ausläufern ist, entsprechend der Wesensgleichheit von Zauber und Gegenzauber das „Similia similibus“, und hierbei nähert sich im allgemeinen wieder die Aehnlichkeit um so mehr der Gleichheit, auf einer je primitiveren Stufe der Krankheitszauber steht“.

De Javanen plegen om onvatbaar te zijn tegen de beten van een schorpioen zulk een dier te verbranden en tot poeder fijn te wrijven, waarna zij dit poeder met water innemen. Als een Makassaar door een dollen hond is gebeten, moet hij als tegengif een stukje van den lever van dit dier inslikken.

De Tokoelawi beweren, dat het geluid van den walitoetoe, een soort van specht, reizigers ziek maakt. Zijn getik tegen de boomen veroorzaakt hoofdpijn, zijn geroep maakt het gansche lichaam ziek. Daarom dragen deze inlanders, als zij op reis gaan, den snavel van zulk een dier bij zich; wordt iemand ziek, kort nadat hij zulk een vogel heeft gehoord, dan bespuwt men den zieke met een kauwsel, waarin ook een stukje van dien snavel is gemengd.

Uitzetting der amandelen heet bij deze inlanders „Nakoni adje mbawoe“, d.w.z. „door het kinnebak van een varken getroffen“. Bij deze aandoening spuwen genoemde inlanders het schraapsel van zulke kinnebakken op de pijnlijke plaats. De inlanders van Angkola durven nooit den sterksten buffel uit hunne kudde opeten; deden zij dit, dan zouden zij zelf met eene ziekte daarvoor moeten boeten.

Ook deze opvatting berust oorspronkelijk op de overtuiging, dat tusschen mensch en dier geen essentieel verschil bestaat, dat de zielestof bij beiden gelijkwaardig is. „Wij moeten wel in het oog houden“ — schrijft WILKEN — „dat voor den wilde, den onbeschaafde, er niet zulk een scherpe afscheiding bestaat tusschen de menschen- en dierenwereld, als wij ons van der jeugd af, door de absolute tegenstelling van het redeloos dier en den redelijken mensch hebben leeren denken“.

Voor den primitieven mensch is de wereld der dieren ook de zijne. Beider belangen, die van den natuurmensch en van het dier zijn ongeveer dezelfde. Er is dus nog bijna geen onderscheid tusschen den primitieven mensch en de hoog-georganiseerde dieren. Indien echter de mensch nog niet of weinig verschilt van het dier, zoo zal hij zich zelf ook niet voor een van een dier totaal afwijkend wezen houden; het geheele handelen en doen van den mensch komen dan nog met dat van het dier overeen, bij beide bestaat het zelfde streven en dezelfde motieven tot handelen; de natuurmensch vindt in het dier zich zelf weer, vandaar dat hij het dier noodzakelijkerwijs in alle opzichten als gelijkwaardig en van gelijken rang beschouwt (SCHULTZE).

Deze overtuiging geeft ook bij de Niassers tot eigenaardige en merkwaardige gebruiken aanleiding. Wanneer een hunner huisdieren jongen moet krijgen, moeten de Niassers allerlei voorschriften in acht nemen. Heeft een kip kuikentjes uitgebroed, dan mogen de eigenaars van de kip geen zout of peper gebruiken, want dan zouden de kuikentjes blind worden. Indien een varken jongen heeft geworpen, mag de Niasser, die voor het moedervarken het voedsel bereidt, gedurende vier dagen geen gebraden spijzen eten, omdat anders de varkens niet vet zullen worden. Evenmin is het hem geoorloofd gedurende dien tijd boonen te eten, want daardoor krijgen de biggetjes een huiduitslag. Hij mag geen peper bij zijn spijzen doen, want dat bezorgt de jonge diertjes zeere oogen, evenmin mag hij een vuur aanleggen.

Het blijkt dus, dat de Niassers eene intieme betrekking aannemen tusschen de huisdieren en de eigenaars dezer dieren, zoodat een of andere handeling van laatstgenoemden op den gezondheidstoestand van het dier van invloed zal zijn.

Wanneer de Javanen een buffel slachten, teekenen zij te voren bij de kinderen, die bij het slachten tegenwoordig zullen zijn, met kalk een kruis op de hals. Hierdoor zullen de kinderen het snijden in den strot van den buffel niet in eigen keel voelen. Indien dit werd verzuimd, zou bij het slachten van den buffel de zielestof van het kind schrikken en wegvlugten, wat eene ziekte van het kind ten gevolge heeft.

Wij hebben reeds opgemerkt, hoe de Zuid-Niassers de si tabe luse, eene huidziekte, waarbij zich schubben op de huid hebben gevormd, behandelen door de zieke huid in te

wrijven met de asch van een geschubde visch. Deze therapie berust op de ook voor de inlanders van den Indischen Archipel geldende leer van de signatuur, volgens welke een of ander middel bij eene ziekte van nut kan zijn, omdat dit middel eenige eigenschap gemeen heeft met de ziekte of met het orgaan, dat lijdende is. Voorbeelden hiervan kan men ook bij andere stammen in onzen Oost gemakkelijk opsporen. Zoo houden de Javanen de djamur rimpes (*Lyco-perdon giganteum* Batsch) vanwege haar roode kleur voor een uitmuntend medicament tegen bloedingen. In de geele kleur der temu lawak (*Curcuma zedoaria* Rosc.) ziet men eene aanduiding dit middel aan te wenden tegen geelzucht; ook de Minangkabau-Maleiers zag ik bij icterus van den geelen curcumawortel gebruik maken. Het roode hout van de *Caesalpinia sappan* zou volgens de Maleiers tegen bloeddiarrhoe helpen. De Saweh-Papoea van Noord-Nieuw-Guinea plegen, als iemand last heeft van jeuk, zijn lichaam te slaan met bepaalde jeukveroorzakende bladeren. In deze therapie zit tevens het denkbeeld van het „*Similia Similibus*”.

Ook aan bepaalde hemellichamen schrijven de Niassers een invloed toe op het ontstaan van ziekten. Een komeet bv. houden zij voor een ster, waaraan zich een booze geest heeft vastgeklemd, welke geest dan ziektekiemen op de menschen uitstrooit, ten gevolge waarvan gevaarlijke epidemieën ontstaan.

Zending FEHR vertelt, dat in Sifaoroasi (Centraal-Nias) de inlanders op een avond verschrikt bij hem kwamen om hem te vragen, hoe hij dacht over de wonderlijke verschijning aan den hemel, die zij gezien hadden. Eene groote gestalte met lange baard en met een brandenden fakkel in de hand zou zich in de lucht vertoond hebben en zuidwaarts getrokken zijn. Deze inlanders vreesden, dat nu alle menschen, over welke die gedaante zich had bewogen, ziek zouden worden en moeten sterven. Twee priesters waren reeds ziek geworden en in naburige kampongs ernstige epidemieën uitgebroken.

De beghu nadaoja, die volgens de Niassers malaria kan veroorzaken, spant zijn net over de aarde uit om daarin menschen te vangen en hun schaduw op te eten, waarvan ziekte het gevolg is. Dit net van de nadaoja is niets anders dan de regenboog, vandaar dat vele Niassers voor

de regenboog zulk een angst hebben. Wanneer de Niassers een regenboog aan den hemel zien, roepen zij terstond hunne kinderen in huis; zij zullen eerst hunne woning weder verlaten, wanneer het net van Nadaoja niet meer wordt waargenomen.

Sommige Niassers zijn van meening, dat van een regenboog ziektekiemen naar beneden vallen, die de menschen kunnen treffen en ziek maken.

Volledigheidshalve wil ik nog vermelden, dat volgens onze inlanders ziekten ook kunnen ontstaan door het gebruik van slecht drinkwater, van schadelijke vruchten, door kouvatten of door overmatige inspanning en vermoeienis.

Hiermede zijn wel de voornaamste bij de inlanders geldende oorzaken van ziekten opgenoemd.

In hoofdzaak zijn het dus wel, gelijk wij gezien hebben, bovennatuurlijke machten, aan welke onze inlanders een invloed op het ontstaan van verschillende aandoeningen toeschrijven. Zulke voorstellingen zullen eene snelle uitbreiding van infectieziekten onder deze inlanders niet zelden in de hand werken of kunnen de inlanders in sommige gevallen weerhouden die maatregelen te treffen, welke tot het onderdrukken of voorkomen van ziekten gewenscht zijn.

Gedurende mijn verblijf op het eiland Nias, in het jaar 1910, was de gezondheidstoestand aldaar zeer ongunstig, terwijl deze in de onmiddellijk daaraan voorafgaande jaren nog veel meer te wenschen overliet. In de jaren 1909 en 1910 zijn tallooze inlanders door malaria, pokken en dysenterie te gronde gegaan, ja sommige kampongs zoo goed als geheel uitgeroeid of verlaten. Wie daaromtrent nader ingelicht wil worden, raad ik aan te lezen de droeve berichten der Niassche zendelingen. Ook de aldaar levende Europeanen bleven niet onaangetast, enkele van hen zijn, door ziekte aangetast, op jeugdigen leeftijd een treurigen dood gestorven. Zelf moest ik ook den tol betalen en ten gevolge van zware malaria tot mijn groot leedwezen mijne werkzaamheden en onderzoekingen staken en het eiland zoo spoedig mogelijk verlaten. Den laatsten tijd is echter ons Bestuur er in geslaagd door wijziging der hygiënische verhoudingen, door het aanleggen van nieuwe wegen, door een streng toepassen der vaccinatie enz. belangrijke verbeteringen aan te brengen.

Een goed middel daartoe zal mijns inziens ook zijn — en

daartoe kunnen vooral ook de zendelingen meêwerken, gelijk zij dat trouwens reeds in menig opzicht hebben gedaan — den inlanders betere inzichten omtrent het wezen en het ontstaan dier verschillende ziekten bij te brengen. Wanneer zij overtuigd kunnen worden, dat zulke aandoeningen niet afhankelijk zijn van de inwerking van hoogere machten, booze geesten enz., maar dat zij veroorzaakt worden door organismen, die wij onschadelijk en onwerkzaam kunnen maken, dan zullen die inlanders zeker eerder te bewegen zijn zelf ook op rationeele wijze mede te werken tot het bestrijden dier ziekten, en aldus aan hunne vaak diepe ellende een einde kunnen maken.

Daartoe te mogen meêwerken zal zoowel den bestuurs-ambtenaar ter plaatse als den zendeling en den geneesheer voorzeker groote voldoening schenken. Zelf heb ik ervaren, en mijne ervaringen in dezen stemmen met die van anderen overeen, dat de inlanders in geval van ziekte onze hulp niet versmaden, maar integendeel onzen bijstand op hoogen prijs stellen en dat het ook met wat geduld en overleg volstrekt niet onmogelijk is de inlanders van de ware oorzaak der verschillende ziekten, waardoor zij worden geteisterd, te overtuigen.

M 9 72

14

- || Lijkverbranding Pro: Dr. C. J. Wynaendts
Francken; Contra: Ds. H. J. E. Westerman Holstijn.
f 0.40
- || Militarisme Pro: Jhr. F. A. G. Beelaerts van
Blokland; Contra: Dr. Louis A. Baehler. f 0.40
- || Alfred Mohn, De Christen en de Oorlog. f 0.40
- || Jhr. F. A. G. Beelaerts van Blokland, Moderne
Legerbeschouwingen. f 0.35
- || Levensverzekering Pro: Mr. J. van Schevic-
haven; Contra: Ds. R. J. v. d. Meulen. f 0.40
- || Coöperatie Pro: I. G. Keesing; Contra: J. J.
Poortier. f 0.40
- || De „Antithese” op Politiek terrein Pro:
Dr. P. J. Kromsigt; Contra: Dr. F. H. Fischer. f 0.40
- || Afschaffing van den Groentijd Pro: R.
A. van Sandick c. i.; Contra: J. H. Telders c. i. f 0.40
- || Een Roomsche-Katholieke Universiteit
in Nederland Pro: Dr. A. C. A. Hoffman;
Contra: Prof. B. D. Eerdmans. f 0.40
- || Onwetendheid omtrent den Duivel
grondoorzaak van alle kwaad „bewezen
door een Jezuit”. f 0.40
- || Prof. B. D. Eerdmans, Het Roomsche Ge-
vaar. f 0.40
- || H. van Apeldoorn, Geen samengaan met
Rome. f 0.40
- || Vrijmetselarij Pro: Dr. W. Zuidema; Contra:
Jac. P. van Term. f 0.40
- || William Stead, Mijn Vijfvoudig Ideaal. Hoe
gij mij kunt helpen en ik u kan helpen en wij allen
de anderen kunnen helpen. Vrij naar het Engelsch
door Jhr. L. P. A. van den Brandeler. f 0.40
- || A. H. van der Hoeve, De invloed van maats-
chappelijke omstandigheden op het
geestelijk leven. f 0.40

E. Taal, Letteren en Kunst

I. Taal en Spelling

- || Dr. C. G. N. de Vooys, Over de Beginselen
en de Praktijk van een nieuw Moeder-
taalonderwijs. f 0.40
- || Jan Ligthart, Vereenvoudiging van het
Volksonderwijs in Nederlandsche Taal-
vormen. f 0.40

- || L. C. T. Bigot, Het Leesonderwijs. f 0.40
 || Dr. R. A. Kollewijn, Vereenvoudigersarsenaal. f 0.40

Inhoud: voorbericht, inleiding, E- en O-spelling, I en E (in Nederlandse woorden), -lik en -liks, s en sch, de verbindingsletters, bastaardwoorden, geslacht en verbuiging, opmerkingen van verschillende aard, vereenvoudiging in België, tactiek, regels van de vereenvoudigde spelling.

- || Vereenvoudigde Spelling Pro: Dr. J. B. Schepers; Contra: Dr. T. D. Detmers. f 0.40
 || Dr. J. A. Vorder Hake, De tegenwoordige stand van de Spellingkwestie. f 0.20
 || Dr. R. A. Kollewijn, Een Bui. Het Gidsartikel van Carel Schar ten tegen de Vereenvoudigde Schrijftaal beantwoord. f 0.15
 || Een Wereldtaal Pro: A. J. P. Boeke; Contra: Prof. D. C. Hesseling. f 0.40

II. Schoone Letteren en Kunst

- || Den Gulden Winckel. Geïllustreerd Maandschrift voor de Boekenvrienden in Groot-Nederland, onder leiding van Gerard van Eckeren. Twaalfde Jaargang. Per jrg. (12 nrs.) f 1.20
 fr. p. p. f 1.50; Buitenland f 1.80
 Bevat maandelijks hoofdartikelen over binnen- en buitenlandsche schrijvers en hun werk; boekbesprekingen en een overzicht (met uittreksels) van de voornaamste Nederlandsche tijdschriften.
 || De Kunst om de Kunst („l'Art pour l'Art") Pro: André de Ridder; Contra: A. Pijnacker Hordijk. f 0.40
 || Jacob van Vreeland, Het Conflict tusschen Schoonheid en Zedelijkheid. Enkele beschouwingen op Aesthetisch gebied. f 0.40
 || J. J. Meyer, Kunst en Zedelijkheid. f 0.40
 || J. J. Meyer, Het Godsdienstig gehalte der Nieuwere Letterkunde. f 0.40
 || E. M. ten Cate, Kunst in plaats van Godsdienst? f 0.40
 || Kunst aan het Volk Pro: Mr. Frans Coenen; Contra: Corn. Veth. f 0.40
 || S. A. van Lunteren, „Veni Creator Spiritus!" De geest des tijds getoetst aan kenmerkende verschijnselen van moderne kunst, godsdienst en wijsbegeerte. f 0.40

Dit Schematisch Overzicht wordt voortgezet.

Maandelijksch Boek-Bericht (3)

Sedert de vorige opgave zijn bij de **Hollandia-Drukkerij** te **Baarn** nieuw verschenen:

Arts P. Plantenga, Eenige Geneeskundige Wenken omtrent het Wielrijden. f 0.40

Opr. Haarl. Cri.: „Een aardig boekje! De heer P. Plantenga, arts te Kortenhoeft, die de wenken geeft, wijst er in het bijzonder op, dat het wielrijden voor kinderen maar niet een zaak van toestaan of niet-toestaan door de ouders is, doch dat hierbij wel degelijk gezondheidsoverwegingen moeten gelden”. Ook het wielrijden door vrouwen en meisjes wordt behandeld.

Evert Temme (Leeraar M. O.), De Oplossing van de Schoolkwestie, of Beginselver-zaking in den Schoolstrijd? f 0.40

Deze brochure is als een krachtigen roep: herzie uzelve! — gericht tot de linksche partijen, die, volgens den schrijver, uit beginselloosheid op het punt staan hun principe betreffende de vrije neutrale school te verkoopen aan Rechts voor 't Algemeen Kiesrecht. Dat het hier niet gaat om het recht van de linksche of rechtsche ouders alleen, doch óók om 't recht van nog een derde, in den hoek gedrongen, partij, n.l. het kind — wordt door den schr. op oorspronkelijke wijze in 't licht gesteld. Een brochure van hooge actualiteit, te lezen door links en rechts!

Vrije uitoefening van de Geneeskunde
Pro: Prof. Mr. J. A. van Hamel; Contra: Prof. Dr. E. C. van Leersum. f 0.40

De quaestie van 't Artsenmonopolie is voor iedereen van belang. In dit Pro en Contra nr. zijn twee van de voormannen der beide richtingen aan 't woord.

Plaatselijke Keuze. Pro: Joh. Land; Contra: Arts Dr. B. W. Th. Nuyens f 0.40

Oók al een vraagstuk-van-den-dag. Het „Contra” hoort men echter niet vaak bepleiten, zoodat velen dan ook meenen dat alleen drankhandelaars „tégen” kunnen zijn. Deze brochure brengt nevens een „pro” de tégen-argumenten niet van een herbergier maar van een bekend Arts te Amsterdam.

A. H. Gerhard, Godsdienst en Vrije Gedachte. f 0.40

De „Vrijdenkerij” heeft lang van negatie, van botte ontkenningen geleefd, en de Vereeniging De Dageraad staat daardoor bij velen in een kwade reuk. In dit geschrift wordt een door ernst bezielde poging gedaan om datgene, wat volgens schr. de positieve waardij van de Vrije Gedachte is, te ontwikkelen en in 't juiste licht te stellen.

Dr. G. J. Heering, Het Geloof in Gods Voorzienigheid. f 0.40

In een geheel andere sfeer dan de „vrijdenker” Gerhard voert de vrijzinnige theoloog Dr. Heering zijn lezers. Gemeen hebben de beide schrijvers slechts de begeerte om iets te geven dat voorziet in de behoeften van den nieuwen tijd.

Joh. Land, Het Roode Gevaar. f 0.40

Hoe onze nieuwe uitgaven beoordeeld worden

HAVELOCK ELLIS, De Wereld der Droomen (bewerkt onder toezicht van Dr. A. W. v. RENTERGHEM, Zenuwarts te Amsterdam).
(f 1.90 ing.; f 2.40 geb.)

Dr. J. D. BIERENS DE HAAN, Uren met Spinoza. Een Keur uit zijne werken, vertaald en van een inleiding en aanteekeningen voorzien. (Boeken van Wijsheid en Schoonheid deel III). (f 1.50 ing.; f 1.90 geb.)

Onze Eeuw: „Het boek geeft op aangename wijze aanleiding, over onze droomen en over den aard en de beteekenis van het daarin door ons doorleefde na te denken”.

Dr. LANGELAAN in Medisch Weekbl.: „Het boek is een zuiver wetenschappelijk boek, geschreven voor ontwikkelde leeken en op uitstekende wijze vertaald”.

Dr. P. SMIT in Stemmen des Tijds: „Het is een bij uitstek oriënteerend boek. In een tiental hoofdstukken weet de schrijver op voor iederen ontwikkelden leek bevattelijke wijze 't rijke onderwerp zóó te behandelen, dat de aandacht geboeid blijft”.

Nieuwsblad v. h. Noorden: „Een boek van psychologische en paedagogische waarde. De lectuur is interessant door de menigte frappante droomen en hun verklaringen, die het geeft”.

Vox Medicorum: „Het belangrijke werk van Havelock Ellis verdient gelezen te worden, wij zouden maar zeggen móét gelezen worden”.

Nieuwe Arnh. Crt.: Het droomleven, voor niet weinigen een bijna intregereend deel van hun reële leven zelf, wordt hier langs zoo natuurlijken en aannemelijken weg vaak verklaard, dat het werk op velen, die lijden aan benauwende of angst aanjagende droomen en die eenigszins nerveus behept zijn, eene weldadige uitwerking zal hebben. Daarbij is de vorm zoo populair, dat de ontwikkelde leek de schrijver uitstekend kan volgen”.

Amersf. Dagbl.: Een livig boekdeel, waarvan de inhoud berust op eigenhandig verzamelde feiten uit een 20-jarige ervaring. De schrijver, die, zooals hij zelf vertelt, eens met jongensachtige pedanterie iemand kwetste door te zeggen dat het onzinnig was zijn droomen te vertellen, vertelt nu, boete doende voor dat zeggen, zijn droomen van vele jaren. Hij doet het in de overtuiging dat het droomen een belangrijke factor is tot de kennis van den droomer”.

Prof. VAN DER WYCK in een uitgebreide recensie in Onze Eeuw: „Een boek dat den lezer, hoofdzakelijk in de eigen woorden van Spinoza, de leer van dien beroemden wijsgeer doet kennen. De schrijver heet zich op vernuftige wijze van zijn taak gekwet... Het mooi uitgevoerde boek besluit met een merkwaardigen brief van Spinoza over een tegen hem verschenen schotschrift... Deze vurige bewonderaar van Spinoza is zelf geen Spinozist, maar een onafhankelijk denker, die door aanvulling en interpretatie Sp. beter tracht te verstaan dan deze zich zelf verstaan heeft”.

Dr. J. C. DE MOOR in Stemmen des Tijds: „Dr. Bierens de Haan is een uitnemend kenner van Spinoza, en hem was deze uitgave dus zeer wel toevertrouwd. Over het leven en de persoon van Spinoza zegt hij zoo ongeveer niets, maar geeft, na een duidelijk exposé van diens stelsel, goed gekozen citaten, voornamelijk uit de Ethica. Een belangwekkende brief, waarin de wijsgeer zich verdedigt tegen de beschuldigingen, welke men hem naar het hoofd slingerde, besluit het boek. Wie Spinoza wil leeren kennen, vindt hier en in de andere geschriften van Dr. Bierens de Haan een goede inleiding”.

De Nieuwe Courant: „In de serie „Boeken van Wijsheid en Schoonheid” zijn weer twee werken verschenen, die op het zeer hooge niveau dezer serie staan...”

Dr. Bierens de Haan schetst „den denker en zijn gedachte” en brengt dan een groot aantal fragmenten uit Spinoza's werk over in een zeer vloeiend, welgekozen Nederlandsch.

Dr. W. J. AALDERS: „Is het mogelijk Spinoza uit een bloemlezing te leeren kennen? Komt men zonder den *geheelen* Spinoza verder dan half-werk, dat vooral ten aanzien van het diepe denken en klare leven van dezen man zoo fataal is? Het hangt er van af hoe de bloemlezing is gemaakt en wordt gebruikt. Wat het eerste betreft, hier hebben wij het werk van een uitnemend kenner en een vereerder van Spinoza, die door de keuze en opeenvolging der fragmenten, de wijze van vertaling, de inleiding en de — spaarzame — noten een oordeelkundige en geleidelijke inleiding — laat ons zeggen inwijding — heeft gegeven”.